

A large, weathered log lies on a forest floor covered in autumn leaves and moss. The log is the central focus, showing its rough, textured bark and the internal wood grain. It is surrounded by a thick layer of brown and orange autumn leaves, with patches of green moss growing on the forest floor and the log itself. The background is filled with more foliage, including tall grasses and various leaves, creating a dense, natural setting.

**GOZDNA POT
ZAPLAŠKE STEZICE**

1. ČATEŽ SKOZI ČAS

IZKAZNICA NEKEGA KRAJA

ZGODOVINA

Foto: Dušan Pirc

Čatež, obcestno naselje in osrednji kraj krajevne skupnosti, cilj vsakoletnega pohoda po Levstikovi poti od Litije do Čateža, leži na skrajnem jugu posavskega hribovja. Nad njim se bohoto mogočni Zaplaz z znamenito

cerkvijo Marijinega Vnebovzetja. Najdba neolitske sekire v vasi Goljek govori, da so bili ti kraji poseljeni že ob koncu kamene dobe. Pri vaseh Sejenice in Zagorica so našli več prazgodovinskih gomil. Rimske najdbe na Trebanjskem Vrhu in rimski grobovi v Zagorici so neme priče, da so Rimljani posegli tudi na območje Čateža. O tej slikoviti gričevnati pokrajini segajo prvi pisni viri v leto 1526, ko se omenja cerkev svetega Mihaela. Ta je postala samostojna župnija po letu 1785; torej le nekaj let po jožefinski reformi in nekaj let pred nastankom romarske poti na Zaplazu. Leta 1854 je bila v kraju ustanovljena zasebna šola, tri leta

Foto: Dušan Pirc

zatem pa redna javna šola. Iz zgodovine kraja je pomembno leto 1858, ko je bilo dograjeno šolsko poslopje. V istem letu je na Čatež pripotoval pisatelj Fran Levstik, ki je bil domači učitelj v tri kilometre oddaljenemu gradu Turn.

»Drugi dan je bila maša na Záplazu. Ta romarska sloveča kapelica stoji na hribu, precej nad Čatežem. Novo zidana je in lepo zmalana. Po Dolenjskem v teh krajih, ako se človek drži potov in cest, vedno pritiskajo hribje od vseh strani, da ne more videti daleč okoli! Zato sva imela z Radivojem veliko veselje, ko se je na Zaplazu nama svet nekoliko odprl.« (Fran Levstik, *Popotovanje od Litije do Čateža*)

Leta 1925 je bil zgrajen gasilski dom, leta 1930 posvetni dom, ki pa je doživel žalostno usodo in propadel. Med obema vojnama je bil Čatež zaradi svojih naravnih lepot, predvsem pa zaradi bližine božje poti na Zaplaz,

dokaj živahen turistični kraj z večnamenskim lesenim bazenom, ledenico, gojilnico žab, najmanj tremi gostilnami in s konjsko »taksi povezavo« z železniško postajo na Veliki Loki. Leta 1960 je kraj dobil novo veliko šolsko poslopje, vendar je stavba služila svojemu namenu le dobri dve desetletji, ko je bila zaradi nepremišljenih šolskih reform ukinjena. Prostori šolskega poslopja so nekaj let samevali, dokler jih ni prevzel pod svoje okrilje Center šolskih in občolskih dejavnosti. Objekt so dodobra prenovili in danes Dom

Čebelica nudi pester tedenski program naravoslovnih, športnih, taborniških in družboslovnih dejavnosti za udeležence, ki prihajajo iz cele Slovenije. Čateška pokrajina je razgiban gričevnat svet, posejan z nešteto izviri, ki se romantično prepleta s trdom pridnih domačinov. Tipična dolenska pokrajina: na ravnica polja, travniki, na prisojnih legah raste vinska trta, na osojni strani pa bukov gozd. Pečat tej naravi daje ozka dolina potoka Dušica, ki izvira pod Čateško goro in je tudi glavni vir vode. Po dostopnih podatkih iz začetka dvajsetega stoletja je v teh kraji prebivalo

Foto: Dušan Piro

nekaj deset ljudi več kot 800. Žal so dogodki, ki so si sledili, pripeljali do tega, da se je število prebivalstva zmanjševalo. Izrazito upadanje se je pokazalo po drugi svetovni vojni in to zlasti v hribovskih predelih. V večini kmečko prebivalstvo si je pričelo iskati svoje vire prihodka drugje, stran od domačega ognjišča. Da se je beg prebivalstva nekoliko zaustavil, je leta 1973 poskrbel obrat Elme, ki je pričel delovati in to tako uspešno, da so leta 1980 izgradili nove proizvodne prostore ter se leta 1990 preimenovali v TEM Čatež, d.d. in postali vodilni slovenski proizvajalec inštalacijskih stikal in vtičnic lastne blagovne znamke. Zadnji popis prebivalstva leta 2012 in njegova demografska slika nam ponuja število, ki je sicer veliko manjše od tistega pred stoletjem, a hkrati navdaja z optimizmom, saj se je trend padanja, ki je bil še pred desetletjem, obrnil v nasprotno smer.

DANES

ŽIVLJENJE NA ČATEŽU

Kljub majhnosti je družabno življenje na Čatežu pestro in bogato.

Najstarejše društvo v kraju je gasilsko društvo, ki ima svoje korenine v daljnem letu 1925. Ob tem, da društvo skrbi za požarno varnost s stalnim izpopolnjevanjem gasilskih veščin, ki jih preverja na raznih

Foto: Dušan Piro

tekmovanjih, ne pozabi na družabni del, saj je prisotno na vseh

pomembnejših prireditvah v kraju. Da bi se vinogradniki poučili o sodobnem vinogradništvu in kletarjenju, je bilo leta 1990 ustanovljeno Vinogradniško turistično društvo Čatež. S številnimi predavanji in

Foto: Dušan Piro

prikazi so se povzpeli v sam vrh pridelave vin. Ponosni so na svoja vina,

še posebej pa na Kralja cvička, ki sta bila pridelana v vinogradih članov društva.

Društvo si je zadalo za cilj tudi ohraniti stare vinogradniške in kletarske pripomočke. Ena večjih prelomnic društva je bil nakup prostorov in ureditev

Foto: Dušan Piro

vinogradniškega doma, kjer potekajo razna predavanja in družabna srečanja. Leta 1992 se je na svoje poslanstvo z motom »uredimo okolico, ter naredimo Čatež spet za turistično vas« podalo Turistično društvo

Čatež. Turistično društvo je tudi organizator vsakoletne Razhodnje ob zaključku Levstikove poti. Kulturno umetniško društvo Popotovanje Frana Levstika Čatež, si je pred slabimi petnajstimi leti zadalo za cilj širiti zavest,

da je tudi kultura tista, ki bogati naše življenje. S številnimi kulturnimi prireditvami, ki so presegle vse okvire laičnega delovanja, so dodobra obogatili čateško dogajanje in zavest. Najmlajše društvo je Športno društvo Čatež. Društvo vabi medse tako mlajše kot starejše športnike in tiste, ki se radi ukvarjajo s športnimi aktivnostmi. Njihovo delovanje sega od pohodništva, planinarjenja, smučanja, deskanja, kolesarjenja in malega nogometa v katerem so zelo uspešni.

Na Čatežu se odvija pestro kulturno in družabno življenje. Začne se na silvestrovo s srečanjem udeležencev pred kulturnim domom in pohodom z baklami na Zaplaz, kjer se v blišču tisočerih lučk ognjemeta in fantastičnim pogledom na Dolenjsko prične vstop v novo leto. Za počitek pa ni časa, kajti kmalu pride dan kulture in prešernovanje slovenskemu kulturnemu prazniku. V marcu je čas koncerta mešanega pevskega zbora Kres, v aprilu pa moškega pevskega zbora vinogradnikov Čatež. Na predvečer prvega maja se morate povzpeti na Zaplaz, kjer se odvija kresovanje z dobro glasbo, hrano in seveda pijačo. Drugo soboto v maju pa se lahko podate na romanje - Pot romarjev od Žalostne gore na Zaplaz. Prvo soboto v juniju vabi čateška Cvičkarija. V juniju ji sledi kulturna prireditev Kresnik ob Dušici, kjer ne manjka pesmi, plesa, igre, spektakla, ognja in veličastnega ognjemeta. Lenarjenje počitniških dni naj vas ne zavede, kajti ne smete manjkati v cerkvi Marijinega

Vnebovzjetja na Zaplazu, kjer se v avgustu odvija vrhunski koncert v sklopu festivala SEVIQC Brežice. Na predvečer Marijinega vnebovzjetja, 14. avgusta, je čas za molitev ali vsaj razmislek v procesiji z baklami in

Marijinim kipom na Zaplaz. Zadnjo soboto v oktobru lahko organizirano prehodite eno izmed treh vinogradniških pešpoti. In že je tu november,

čas Razhodnje, ki ga na predvečer odprejo z različnimi razstavami ter seveda prireditve ob zaključku poti, kjer domačini poskrbijo za domačo hrano,

pijačo, zabavo in bogat kulturni program. Ko se poslavlja staro leto, pričakamo na Čatežu dobre može, na Štefanovo pa se odpravimo na eno izmed vinogradniških pešpoti. Opisane so samo vsakoletne prireditve stalnice, vendar se poleg vsega tega dodaja še celi niz zanimivih stvari.

Vsa to dogajanje in aktivnosti, ki so opisane v preteklem sestavku, ne govorijo samo o lepoti kraja, ampak govore o ljudeh, o skromnosti, o njihovi odprtosti in preproščini in to je tisto, kar daje dušo tako naravi kot zgodbam, ki vejejo iz nje.

2. OPIS GOZDNE POTI

1. MLAKA NA ZAPLAZU

 Mlaka oz. začetna točka našega sprehoda po gozdni poti se nahaja tako rekoč v samem središču zaselka Zaplaz. Bajka pravi, da je njen nastanek posledica jeze velikana, ko naj bi le-ta z nogu butnil ob tla in pustil odtis stopala, ki ga je nato zalila voda. Domačini so jo skozi zgodovino uporabljali v pretežni meri za napajanje živine. Danes, ko se v njej živina več ne napaja, pa so tu svojo nišo našli hribski urh, planinski pupek, vodni hrošč in kačji pastir. Skozi poletje se v njej bohoti beli lokvanj. Na obrežju luže pa raste še navadna kalužnica

Foto: Dušan Piro

Foto: Dušan Piro

Foto: Dušan Piro

in bela vrba. V neposredni bližini mlake sta se do danes ohranili dve manjši kmetiji, ki sta obdržali stari način kmetovanja. Vse je tako preprost in pristno, daleč od nekega vrveža in hitenja, uvajanja

Foto: Dušan Piro

sodobnih tehnologij in nam nepoznanih formul za povečevanje donosnosti, z nešteto dodatki in balastom obremenitve, ki se skriva pod preprogo sodobnega kmetijstva. Še vedno se stavi na delo lastnih rok in verjame v moč

zdravega okolja. S toplino preproste duše vam radi razkažejo sadove svojega dela; bodisi v hlevu, bodisi vinogradu, čebelnjaku, ...

Po nekaj prehojenih korakih Zaplaških stezic nas bonton opozori, da smo prišli v gozd na obisk, in da se kot gost temu primerno vedemo.

Ustvarjalci poti si seveda ne predstavljamo tega tako zares, kot nekaj, kar spominja na red v vojaški formaciji, ampak naj bo sprehod takšne narave, da lahko že nežen vetrič razpiha naše sledi in za nami ostanejo le prijetni spomini ter nepozabna

Foto: Dušan Piro

doživetja. Na poti gre v bistvu za združevanje prijetnega s koristnim. Predvsem mladi, predšolska in šolska mladina, tukaj spoznava učni pripomoček, ki ji je v pomoč pri spoznavanju tančice gozdnih skrivnosti. Za vse tiste, ki vam sprehod po gozdu pomeni še kaj drugega kot le učni objekt, pa vas ob poti čakajo tako imenovane »modre« misli, ki dajo doživeti sprehod tudi na nekoliko drugačen način.

**»PO POTI NAS VODIJO IN USMERJAJO OBRISI
BOŽJEGA DREVCA, KI JE SIMBOL GOZDNE POTI«**

2. JASA POD KAPELICO

Jasa pod kapelico poudarja izredno bogato življenje gozda. Če smo na do dosedanji poti srečevali predvsem drevesne vrste, pa nas ta točka opozori na pestrost rastlinskega sveta. Na jasi, ki je velika vsega nekaj kvadratnih metrov, bo naše oko opazilo številne rastline, ki se preko leta bohotijo v zaplaškem gozdu. Naj izmed vseh izpostavim predvsem črni teloh, šmarnico, navadno kresničevje in širokolistno lobodiko, ki vsaka ob svojem času, nudi dodaten čar obisku gozdne poti. Vse te rastline so podrobneje predstavljene v poznejših poglavjih.

3. PRI PANJU

Kako je z rastjo drevesa, kako hitro raste, koliko je staro in kako to ugotoviti, je tema, ki se nam poraja pri panju. Nazorno je prikazan prerez debla v prečni in vzdolžni smeri. Na prerezu so lepo vidne letnice in branike. Branika nam prikaže prirast drevesa v enem vegetacijskem obdobju, ki zajema zgodnji in pozni les. Iz debelin branike se da sklepati o ravnih pogojih drevesa med življenjskim obdobjem. V obdobjih z ugodnejšimi pogoji je prirast branike večji. Letnico, ki v bistvu predstavlja mejo med dvema branikoma, vidimo kot temno črto; z njihovim štetjem letnic ugotovimo starost drevesa. Pri iglastih drevesih ugotavljamo starost tudi s preštevanjem vencev. Starost in hkrati tudi prirast drevesa gozdarji ugotavljamo z izvrtki, ki jih dobimo s pomočjo posebnega votlega

svedra. Velikost in starost drevesa je v prvi vrsti odvisna od drevesne vrste. Povprečna višina odraslih dreves v zaplškem gozdu je okoli 30 metrov, najvišja drevesa pa rastejo na točki 5. Kot zanimivost naj navedem, da je najstarejše še živeče drevo na svetu jelka, ki raste v gorovju Fulu v provinci Dalarna na Švedskem. Raziskave so pokazale, da je pričela rasti pred približno 9550 leti. Najvišje drevo sveta pa raste v narodnem parku Redwood v severni Kaliforniji – 115, 2 metra.

4. GRAJSKA HOSTA

Z nadaljevanjem sprehoda po gozdni poti naše oko opazi

rdeče vodoravne črte, ki so narisane na lubju dreves. To so gozdarske oznake in pomenijo oddelčno mejo. Pomagajo nam, da se v gozdu lažje orientiramo, koristijo pa pri samem delu in

spremljanju gospodarjenja z gozdovi. Dvojna črta pomeni mejo oddelka, medtem, ko enojna rdeča črta na drevesu pomeni mejo odseka ali parcele in služi predvsem lastnikom gozda za označevanje mej svojih posesti. Parcele so lahko različno velike. V zgodovini je bil gozd dolnjskega gospodarja dokaj pogosto deljen in številne manjše parcele oz. parcelice prav gotovo na samo gospodarjenje z gozdom nimajo pozitivnega učinka. Severno pobočje zaplaškega gozda - grajska hosta je bila s pričo

lastniških razmer, ki so jo spremljale v preteklih časih, za to deljivost prikrajšana. Z velikostjo 20 ha je za tukajšnje razmere nekaj posebnega.

Že samo ime nam pove, da z njo tekom zgodovine ni gospodarila domača kmečka duša, ampak gospoda z gradu Turn iz Moravč ter Male Loke. Trenutno z njo gospodari SiDG in le želimo si, da je ne čaka usoda navedenih posestev. Od posesti Mala

Loka je ostal le še grad, ki pa je v zelo klavrnem stanju, medtem ko je bila graščina Turn, kjer je deloval kot domači učitelj tudi s temi kraji povezan Fran Levstik, oropana in požgana med drugo svetovno vojno. Levstik se je v graščini usodno zaljubil v Zidarjevo Tono, bogato dekle iz Moravč, s katero pa se zaradi svojega revnega stanu ni smel poročiti. Iz tega čustva so nastale pesmi z naslovom TONINE PESMI. V to njegovo življenjsko obdobje je vezan tudi nastanek potopisa POPOTOVANJE OD LITIJE DO ČATEŽA, v katerem je opisal to slikovito pokrajino.

DVE OTVI

*Dve otvi sta prileteli
v jezero pod skalni grad;
tam plavata sružno po vodi,
veslata v kristalni hlad.
Jaz gledam skoz okno dve otvi
in v meni utriplje srce,
zamišljeno v dneve pretekle
na lice usiplje solze!*

Fran Levstek, TONINE PESMI

5. DOLINKA

Sproščujoča klima Dolinke v objemu bukovega gozda s prijetno sapico, ki prisopiha po pobočju iz Dušice, kar kliče po postanku pred nadaljevanjem sprehoda. Sicer pa je že skrajni čas, da se malo ustavimo in okrepcamo. Šolske skupine na tem mestu običajno izpolnjujejo delovne liste in opravijo kakšne analize. Najmlajši si najdejo prostor za igro. Morda jih celo preseneti Zaplaški škrat, ki nas spremlja po poti. Mize, ki so postavljene, ponujajo prijeten kotichek za veselo

družbo.

Pred nadaljevanjem sprehoda se glede na čas in naše sposobnosti odločimo ali bomo pot nadaljevali proti Bajturnu, se morda vrnili na Zaplaz ali pa se spustili proti Dušici in naprej proti Čateški gori. Dolinka je v

preteklosti slovela kot kraj, kjer je tekla volčja stečina. Domačini so tu skopali jamo dolinko (obrisi so še danes vidni), katero so prikrito pokrili z vejami ter listjem in

na ta način nastavili past, v katero je padel volk. Pa brez strahu, od tedaj je preteklo že kar nekaj časa in danes tu volkov ni.

6. BAJTURN 609 m

Končno nam je uspelo! Prispeli smo na najvišji vrh zaplaškega hriba, ki ga poznamo pod imenom Bajturn. Bajturn je cilj številnih pohodnikov iz daljne in bližnje okolice. Razen domačinov in nekaj posameznikov pa ni veliko tistih, ki vedo, da je s svojimi 609 metri nadmorske višine najvišji vrh Občine Trebnje. Na samem vrhu vas pričaka urejen prostorček, ker lahko odložite nahrbtnik, si spočijete

utrujene noge in zbistrite misli pred nadaljevanjem v dolino. Zareze v drevesih povedo, da ta čarobni delček zemlje ljudje obiskujejo že od nekdaj. Če bi drevesa znala govoriti, bi bilo gotovo zgodb vsaj za

eno obširno knjigo. Starejši domačini oz. prebivalci bližnjih zaselkov, velikokrat spregovorijo o času druge svetovne vojne, ko je bilo prav to področje priča številnih bitk in s tem povezanih usod, ki so jim

zaznamovala mladostna leta. O tem priča tudi gomila, ki se nahaja v neposredni bližini samega vrha.

Od nedavnega je moč svoj planinski podvig potrditi tudi z žigom in vpisom v planinsko knjižico.

Govori se, da na Bajturnu prebiva škrat, a žal se pokaže le redkim; le pridnim otrokom. Menda se takrat, kadar je mrzlo ali v slabem vremenu, skriva v votli bukvi.

Foto: Dušan Pirc

Foto: Dušan Pirc

7. VOLČJE JAME

Ime pove, da je to točka z lovsko tematiko. Prikazuje nam skrb lovcev za gozdne živali: seznanja nas z lovsko prežo, s solnico, jaslimi in krmiščem. Tako imenovana visoka lovška preža je namenjena predvsem opazovanju gozdnih živali. Če se povzpne na njo in nismo prehrupni, obstaja velika verjetnost, da katero izmed njih tudi srečamo - predvsem srnjak je tu dokaj pogosta. Za jasli je pomembno, da so te založene, saj

Foto: Dušan Piro

predstavljajo nekakšno mini skladišče, kjer se lahko divjad nahrani. Predvsem v času velikega snega, ko je v naravi težko poiskati grižljaj hrane, odigrajo jasli svoj pomen.

Foto: Dušan Piro

Foto: Dušan Piro

8. NA LUŽAH

V nadaljevanju pohoda nas pot pripelje do kraja, ki se imenuje »NA LUŽAH«. Nazorno, slikovito ime, saj tu tudi v času največje suše luže ne presahnejo. Stojišče, kot da samo prosi, da spregovorimo o vodni vlogi gozda. Številni izviri, potočki, ki se nahajajo v okolici, prav gotovo uvrščajo te gozdove med bolj vodnate in nam s

Foto: Dušan Pirc

tem nalagajo še toliko večjo odgovornost in skrb. Gozd, ne da samo prestreza in zadržuje padavine, preprečuje erozije, ampak je s svojo sestavo tudi filter, ki preprečuje onesnaževalcem direkten dotok v podtalnico in površinsko vodo. Gozd predstavlja največjo

razpoložljivo zalogo pitne vode, večjo od vseh jezer, površinskih tokov in zajetji. Zato je režim ohranjanja kakovosti vodnih virov izrednega pomena in velika odgovornost, katere se vse premalo zavedamo. Le nekaj korakov stran popotniku na šaljiv način ponudimo nekakšno

Foto: Dušan Pirc

univerzalno vremensko napoved, za katero idejo smo dobili na spletu. Za razliko od državnega hidrometeorološkega centra (ARSO), ki ima občasne težave s točnostjo svojih napovedi, tu težav ni. Naj gre za kratkoročne ali dolgoročne napovedi - vse so točne.

9. OD TU DO ...

Razgledna točka, ki obiskovalca popelje v čarobnost dolenjske pokrajine. V lepih jasnih dneh nam svoje razkošno bogastvo gozdov ponuja Globoka dolina, ki se začne nekje pri Žabjaku in nato nadaljuje vse do vznožja zaplaškega pobočja. Tu se zaustavi ter razcepi. Desno zavije proti Čatežu in levo proti Razboram, od kjer nadaljuje naprej proti Bajturnu. Na koncu te doline v samem vznožju zaplaškega hriba raste mogočna bukev, v katere nedrih se skriva studenec. V času, ko še ni bilo vodovoda, je prav ta studenec predstavljal pomemben vir pitne vode. Danes nekaj desetletji po tem, ko nam voda priteče iz pipe, je

le še blede senca nekdanjega pomena. Ko se s pogledom zazremo v dalj, se nam kot na dlani, vsak s svojo zgodbo kažejo naši bližnji griči: Vrhtrebne, Plešivica, Lisec, Kozjek, Sela-Šumberk, Kremenjek in Medvedjek. Za njimi pa nam obzorje ponuja pogled tja do

hrvaške meje. Če začnemo na vzhodu se nam prvi bohotijo Gorjanci, s svojim očakom Trdinovim vrhom, nato Gače, Kočevski rog, Notranjski velikan Snežnik, pa vse tja do Nanosa. Res enkratno, pa naj bo to v času zelene pomladi, v času barvite jeseni, v času toplega poletja ali v času bele zime. Le čas si je treba vzeti in vse to doživeti. Vzemite si čas, ...

10. MARIJIN STUDENEC

Mozaiku, ki sestavlja zgodbo o Zaplazu, sodi tudi Marijin studenec ali žegnani studenec, kot ga imenujejo domačini. Iz kamna sezidana lurška kapelica, v kateri je kip Matere Božje, je postavljena v mirno zavetje zaplaškega gozda, v spokojno

senco bukovih
dreves, nad
studenček z
zdravilno vodo.

Studenčnica pomaga
pri zdravljenju
očesnih bolezni.
Zgodba pravi, da je
nekoč pastirček
izgubil ovčke in ob
studencu jokal, ker
se je bal vrniti
domov. V tistem
obupu in cmeravosti

si je v studenčku umil oči in, glej ga zlomka, ugledal je svoje ovce. Danes je ta obljudeni kraj stičišče romarjev, tako rekoč iz vseh koticov sveta. Prihajajo po pomoč k Zaplaški Mariji, ki morda še bolj kot nekoč pomaga pri premagovanju tegob. Dobrih dvesto let nazaj sega zgodba o čudežu Zaplaške Marije, ko je domačin našel njen kipec v grmovju, se mu priporočil z molitvijo ter ozdravil na smrt bolno ženo. Posvetna oblast je sprva nasprotovala božji poti, a vztrajnosti ljudi ni mogla kljubovati in leta 1848 je bila sezidana cerkev, ki pa kmalu ni zadostovala potrebam številnih romarjev. V začetku prejšnjega stoletja so se lotili zidanja nove, sedanje cerkve in jo z izgradnjo zvonikov leta 1926 dokončali. Marijin kip glavnega oltarja je bil izdelan na južnem Tirolskem v mestu [Gröden](#), medtem ko je kip, ki je povezan s čudežnim začetkom romanja, hranjen na stranskem oltarju. Druga svetovna vojna ni prizanesla tem krajem. Tako ljudje kot posamezni zaselki so doživeli veliko žrtev. Med ostalim je bila dodobra poškodovana tudi cerkev.

Prizadevni domačini so jo za silo obnovili a je tista prava obnova kar nekoliko odlašala in se prestavljala iz leta v leto. No, svoje novo rojstvo doživlja po letu 2008, ko je bila razglašena za dolnjsko božjepotno romarsko središče. Danes je v celoti obnovljena, na novo pa ji je dozidana zakristija. S tem preurejanjem se je na nek način izničil prvoten čar avtentičnosti, ki je preje vel na tem mestu. A recimo, da so to zgolj opažanja nekoga, ki potrebuje nekaj več časa, da se navadi na

nekaj novega. Zaplaška Marija je tako zasijala v povsem novem sijaju. Od maja leta 2010 so na stranskem oltarju položene tudi relikvije blaženega Alojzija Grozdeta. Za ta milostni kraj je mozaik oziroma to čudovito stvaritev izdelal priznani pater Marko Ivan Rupnik, ki je od leta 1999 svetovalec Papeškega sveta za kulturo.

2. DREVESA ZAPLAŠKEGA GOZDA

BUKEV

(*Fagus sylvatica* L.)

Bukev je listopadna drevesna vrsta, ki v naših krajih doseže višino 40 m in debelino prsne višine 90 cm. Kljub zavidljivim dimenzijam pa bukev ne slovi kot drevesna vrsta, ki bi dosegala visoko starost, saj jo običajno napadajo trohnobe. Starost

tja do 400 let je tista meja, ko se zaključi njeno življenjsko obdobje. Mati slovenskega gozda je doživljala različne usode, ki so jo pripeljale do tega, da je danes njen delež prepolovljen. V Sloveniji je razširjena od

niznin pa tja do gozdne meje. V nižinah je primešana gozdu gradna in belega gabra, v gorskem pasu pa sta ji primešana jelka in smreka. Bukov plod je žir, ki je skrit v bodeči ježici in kot tak predstavlja del prehrane gozdnim živalim (ptice, svinje, ...).

Znano je, da je v času obilnega obroda bukve tudi veliko polhov.

Bukovina je uporabna za izdelavo pohištva, parketov, vezanih plošč, za izdelovanje železniških pragov, še vedno v kolarstvu, čeprav je to dejavnost, ki je popolnoma v zatonu. Les slabše kakovosti pa se uporablja za kurjavo in proizvodnjo celuloze. Bukovo oglje je bilo včasih glavni vir toplote za predelavo kovin in stekla. Zaradi tega so bili bukovi gozdovi marsikje povsem spremenjeni ali pa so celo izginili.

Bukov les ima odtenke od blede rumenkaste do rdečkasto rjave barve, kar je odvisno od načina sečnje in nadaljnje predelave.

Foto: Dušan Pirc

JEREBIKA (*Sorbus aucuparia* L.)

Jerebika je grm ali drevo, ki ima okroglasto, precej redko krošnjo. Raste raztreseno po vsej Sloveniji in je dokaj nezahtevna rastlina, ki opravlja skromno meliorativno funkcijo. Deblo je valjasto in vitko, skorja je sprva sivo-rumenkasta, kasneje črnkasta, ki rada podolgoma razpoka. Les je čvrst, črnjava je lepe rdečkaste barve in jo uporabljajo za izdelovanje drobnih struženih predmetov. Lističi so nazobčani, sprva so na obeh straneh gosto dlakasti, pozneje pa večinoma goli, jeseni pa se obarvajo

rumenkasto od krvavo rdeče.

Cvete v maju in juniju, lepi beli cvetovi pa dokaj neprijetno dišijo. Plodovi so sprva rumeni, kasneje pa svetlo-rdeči. So užiten, sicer pa trpkega okusa, ki ostanejo dolgo na drevesu in so preko zime hrana pticam. Jerebika se zaradi svojih pisanih listov

in živordečih plodov vse pogosteje pojavlja v parkih in vrtovih, kot okrasno drevo.

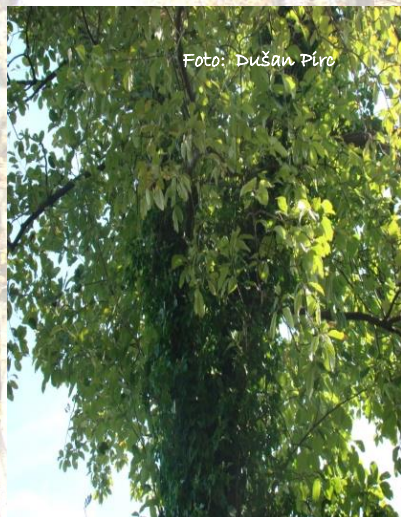
Jerebika vsebuje vrsto važnih zdravilnih snovi. Predvsem je pomembna velika vsebnost vitamina C

v plodovih. Poleg tega so popolnoma zreli plodovi, ki že nekoliko vrejo, znano odvajalo.

Kompot, žele in svež sok učinkujejo ugodno pri hripavosti in so dobri za grgranje. Ravno tako je priporočljivo pri bronhitisu in pri vseh pljučnih boleznih in vnetju rebne mreže večkrat na dan piti po čajnih žličkah sveže iztisnjen sok jerebikovih plodov. Svež sok iz plodov je tudi naravno zdravilo zoper ledvične kamne, čaj iz svežih jerebikovih cvetov pa zoper pljučnico.

MOKOVEC

(*Sorbus aria* L.)

Mokovec je razširjen praktično po vsej Sloveniji, vendar le na bolj sušnih, lahko bi rekli na ekstremnih rastiščih. V višino zraste tja do 20 - 25 m in le redko oblikuje lepo deblo. Pogosto tvori grmasto obliko. V gozdu je zaradi svojih plodov in značilnih listov prava poživitev.

V prsni višini doseže premer 40 cm ter doseže starost do 200 let. Je stalen gost v suhih hrastovih

gozdovih, čeprav se najde tudi v višjih predelih na strmih južnih legah. Listi mokovca so enostavni, dolgi od 6 - 12 cm, ter široki 4 - 6 cm, na zgornji strani bleščeče zeleni, na spodnji pa izrazito beli. Mokovec razvije močen koreninski sistem. Za uspešno rast potrebuje svetlobo in ga uvrščamo med

polsvetloljubne drevesne vrste. Zelo dobro uspeva na globokih tleh, ki so bogata s hranili, vendar je tu kaj kmalu izrinjen zaradi konkurence ostalih drevesnih vrst. Prisoten je tudi v višjih legah, vendar mu za njegov razvoj najbolj ustreza gričevnat svet. Izvrstno prenaša mrz in pozebe ter

poletne suše. Njegova rast v višino kot tudi v debelino je sorazmerno počasna.

Z vidika predelave lesa mokovec spada med manj zanimive drevesne vrste. Listje mokovca izboljšuje gozdna tla in na ta način pripravlja tla na prihod zahtevnejših drevesnih vrst.

Foto: Dušan Piro

Les se odlično obdeluje in struži, zato je izredno cenjen v lesni galanteriji. Tudi v pohištveni industriji zadnje čase pridobiva na veljavi. Tekstura furnirja je izredno

zanimiva. Res je, da se na trgu pojavlja v majhnih količinah, vendar se ga zato ne smemo odreči. Posamezni kosi stanovanjske opreme, razni leseni okraski narejeni iz mokovca, zadovoljijo najbolj zahtevne oblikovalce notranje opreme.

Plodovi mokovca so užitni in so pomemben vir prehrane raznim pticam kakor tudi medvedom.

V časih lakote so zmlete plodove dodajali moki. Kruh iz takšne mešanice je sladek in okusen.

Napitek iz posušenih plodov se v ljudski medicini uporablja za zdravljenje kašlja. Iz plodov mokovca delajo sokove, marmelade, vino, žganje, ponekod delajo tudi pivo.

Foto: Dušan Piro

Mokovec, razen na strmih, toplih in sušnih rastiščih v naših gozdovih uspeva v spodnji plasti, kjer raste kot grm ali kako skrivenčeno drevo. V zaplaški gozdni krajini mokovec s svojo dekorativno lastnostjo prispeva k bolj privlačni in pestri podobi gozda.

BREK

(*Sorbus torminalis* L.)

Razen gozdarjev in botanikov je malo ljudi, ki poznajo brek; večina pa ni nikoli slišala za to drevesno vrsto. To je po svoje razumljivo, saj je vrsta v Sloveniji redka. Pogostejši je na sušnih rastiščih, kjer uspevata graden in bukev. Za Slovenijo bi lahko rekli, da brek uspeva tam, kjer uspeva vinska trta samorodnica (šmarnica). Predel zaplaškega gozda je zagotovo področje, kjer je brek med bolj obljudenimi drevesnimi vrstam in dokaj bogato zastopan. Večji razširjenosti breka, kot bi sicer bila, moramo pripisati našemu ravnanju z gozdom. Gospodarje v kmečkem gozdu s pogostimi manjšimi in večjimi goloseki, ki niso dopuščali, da bi gozdovi ostareli, so ustrezali razvoju oziroma obstanku breka. Na ta način smo brek posredno

pospeševa
li, ne
zaradi

breka samega, ampak zaradi nuje po lesu, ki so vodile do predčasnih sečenj in pomladitev, to pa je ustrezalo breku. Večina starejših brekovih dreves v gozdu ima kriva debla, to pa zato, ker so jih preraščale ostale drevesne vrste. Les teh dreves tako ni bil primeren za predelavo in je

Foto: Dušan Piro

Foto: Dušan Piro

služil predvsem za oglarjenje. Tudi plodovi, ki dajo v svetu zelo cenjeno žganje, se v Sloveniji niso uporabljali ali pa le izjemoma. Brek v gozdu zaradi manjše višine in zasenčenosti ne rodi oziroma je njegov obrod neznaten.

V idealnih pogoji doseže višino do 30m in starost okrog 300 let. Skorja

Foto: Dušan Piro

mladega drevesa je gladka in olivno zelene do rjavkaste barve. Pri starejših drevesih pa je skorja rjava in drobno oluskana. Dobro uspeva na apnencu na globokih in mineralno bogatih tleh. Odporen je proti daljšim lupin pripravljajo likerje. V nekdanji Sovjetski zvezi so iz njih in listov pridobivali

vitamin C, ki ga je tu 10 - 30-krat več kot v limoni. Zunanje lupine, liste in lubje lahko uporabljamo za rjavo do rjavo-rdeče ali z modro galico za črno barvanje tkanin, lesa in las. Orehovo drevo in njegovi listi odganjajo mrčes in plevele, izven gozda pa ima tudi varovalno in estetsko vlogo. Prelivanje barv in vrtinčast vzorec sta razloga, da mizarji štejejo orehov les za enega najbolj dragocenih. Trd, prožen in trajen les uporabljajo za izdelavo furnirja, luksuznega pohištva, v strugarstvu in rezbarstvu, za glasbila (klavirji, pihala), parket, kopita strelnega orožja, za izdelavo armatur v prestižnejših avtomobilih, ...

V Sloveniji pa sta med najdebelejšimi oreh iz Šmartnega pri Litiji (premer 440 cm) in oreh v Kočevski Reki (premer 434 cm).

LIPA

(*Tilia platyphillos Scop.*)

Lipa, je med najbolj priljubljenimi drevesi med Slovenci. Že v davni so jo naši predniki zasajali sredi naselbin. Tradicija vaške lipe se je ohranjala iz roda v rod. V njeni senci so zborovali, se posvetovali in razsojali (pod lipo se je lahko govorila le resnica), rajali, drevo je bilo zaščitnik mladoporočencev in družine ter varuh pred strelo. O nekaterih vaških lipah domnevajo, da so stare 1000 let, premer njihovih mogočnih debel pa je od 4 do 5 metrov. V Sloveniji je razširjena v mešanih listnatih gozdovih. Za rast potrebuje globoka, rahla in sveža tla, čeprav uspeva tudi na slabših. Kislih tal ne prenese. Na onesnažen zrak in sušo je zelo občutljiva. Kot okrasno - hišno drevo je razširjena na podeželju. Zraste do 40 m višine. Krošnja ima na prostem široko, debelovejnato, v gozdovih pa

Foto: Dušan Pirc

Foto: Dušan Pirc

razvije vitko, ožjo krošnja. Koreninski sistem ima dobro razvit. Skorja je sivorjava. Cveti junija ali julija, plodovi dozoriijo septembra. Lipa je vsestransko uporabna rastlina. Lipov les je

mehak, srednje gost, prožen in cepljiv. Se dobro obdeluje, struži in rezlja. Iz cvetov kuhamo čaj, ki lajša prehlade in gripo, blaži krče in pomirja. Čaj iz lubja so uporabljali pri jetrnih boleznih. Zavretek iz listov vrača lasem lesk. Lipa daje obilico izvrstnega medu, ki je zelo cenjen.

Foto: Dušan Pirc

Pomemben delež prispeva lipa k estetski funkciji gozda, ugodno vpliva na gozdna tla, posamezne lipe ali skupine lip pa imajo pomen kot dekorativen in značilen element krajine. Tako pri nas v Sloveniji kot v Evropi so lipe med najdebelejšimi drevesi. Mnoge med njimi so zavarovane kot naravni spomeniki. Na Čatežu in Razborah sta lipi zavidljive starosti in dimenzij ter sta zaščiteni kot naravni spomenik, a žal obema čas ne prizanaša. V Sloveniji v naravi uspevata dve vrsti lipe: velikolistna lipa ali lipa ter malolistna lipa ali lipovec. V praksi je prepoznavanje lip lahko težavno spričo dejstva, da se vrste lip zelo rade križajo med seboj in ustvarjajo potomce, ki po svojih lastnostih spominjajo na oba starša. Lipovec se razlikuje od lipe po velikosti listov (manjši listi), po dlačicah na spodnji strani listov (rjave), po peclju (gol), po trdnosti plodov (so krhki in jih brez težav stremo med prsti stremo med prsti).

PRAVI KOSTANJ

(*Castanea sativa* Mill.)

V Sloveniji uspeva v toplejših gričevnatih legah in na primorskem flišu. Praviloma pa je v manjšem obsegu raztresen povsod razen Koroške.

Povzpne se do nadmorske višine okrog 800 m, je zahtevnejši glede potreb po toploti, tako da dobro uspeva na rastiščih, kjer vladajo topla poletja, mile zime, na področjih z obilnejšimi padavinami ter

Foto: Dušan Piro

visoko zračno vlago. Občutljiv je na spomladanske in jesenske pozebe ter na nizke zimske temperature. S svojim ukoreninjenjem je odporen proti vetru in viharju. Kostanj običajno obrodi vsako leto, statistično pa je nekoliko večji obrod vsako tretje leto. Drevo daje letno od 100 - 200 kg

Foto: Dušan Piro

kostanja, ki je vsestransko uporaben. V preteklosti je v Sloveniji predstavljal pomemben vir prehrane v jesenskem in zimskem času. Plodovi imajo tudi zdravilne učinke. Uporabljajo se za zdravljenje težav s krčnimi žilami, blažijo razne driske. Posušeno listje kostanja zdravi revmo, bronhitis in

oslovski kašelj, kar so dokazali tudi s poskusi. Listje kostanja je služilo tudi kot nastilj za živino. Cvetovi kostanja dajejo obilico medu poleti.

Les je srednje trd, težak in izredno trajen ter vsestransko uporaben. Uporabljala se za izdelavo pohištva, gradnjo ladij, mostov, v sodarstvu, rezbarstvu, za drogeve. Skorja in les vsebujeta visok odstotek tanina. V krajih, kjer je razvito vinogradništvo, so snovali kostanjeve gozdove, da bi pridobivali vinogradniško kolje.

V zadnjih desetletjih je kostanjeve gozdove v Evropi je uničil predvsem kostanjev rak. Na račun omenjene bolezni se je delež kostanja v Sloveniji znižal za več kot polovico

Pravi kostanj ni pomemben samo zaradi svoje proizvodne vloge, pač pa tudi zaradi ekološke in socialne funkcije. S svojim bogatim odpadom in z močnim koreninskim pletežem izboljšuje rastišče, strukturo in stabilnost tal. Prispeva tudi k ohranjanju pestrosti živalskega

Foto: Dušan Pirc

sveta. Pomembna je njegova estetska vloga, saj razbija monotonijo gozda s svojim cvetenjem v času, ko so druge vrste že odcvetele.

EVROPSKI MACESEN

(*Larix decidua* Mill.)

Macesen je drevo zgornje gozdne meje in kot takšen je v Sloveniji razširjen v Julijskih Alpah, Karavankah ter Kamniško Savinjskih Alpah. Gozdarjenje konec šestdesetih letih prejšnjega stoletja je v manjših skupinah zasejalo macesen tudi na pobočje Zaplaza. V naslednjih desetletjih se je v negovalnem smislu na macesen nekoliko pozabilo, poškodovale so ga ujme, predvsem žledolom in snegolom, tako da se danes macesen na pobočju Zaplaza bohota posamezno ter v manjših skupinicah. Macesen zraste v višino tja do 40 m in je poznan kot drevesna vrsta, ki dočaka visoko starost, tudi do 700 in več let. Skorja na

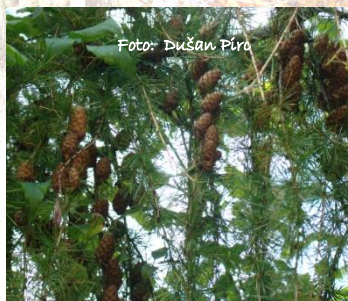
deblu je sivkaste barve in s starostjo močno razpoka. Je eno redkih iglastih dreves, ki pozimi odvrže iglice. Macesen je izrazita svetloljubna drevesna vrsta, ki

ni zahtevna glede temperatur. Zelo dobro prenaša nizke

temperature, še posebno zgodnji jesenski in pozni pomladanski mraz. V mladosti

naglo prirašča v višino, zlasti v nižjih legah je macesen drevesna vrsta z velikim prirastkom lesne mase. Macesen je izredno uporaben in cenjen, tako zaradi svoje lepe barve kot zaradi svojih lastnosti. Les je gost, težak in trpežen, zaradi česar iz njega izdelujejo vse vrste izdelkov, ki morajo biti obstojni.

V preteklosti so ga bistveno več uporabljali za izgradnjo hiš in notranje opreme v gorskih predelih. Skodle izdelane iz macesna so trajnejše kot marsikatera opeka. Nadalje so macesen uporabljali pri izgradnji ladij, pri izgradnji pristanišč in mostov. Tudi večji del posode na gorskih kmetijah je bil narejen iz macesna. Izdelovali so se škafi, čebri, kadi, ... Mizarji cenijo macesnov les zaradi

svoje posebne barve, jedrovina macesna je svetlordeče do krvavo-rdeče barve, ki z leti potemni in daje izdelkom še poseben čar. Nadalje se v zdravilstvu uporablja macesnova smola, ki ima zdravilne učinke za

zdravljenje pljučnih bolezni, bolezni mehurja in gonoreje.

Macesen pogosto srečujemo v parkih, saj ga ljudje cenijo zaradi videza in zunanje pojavnosti.

RDEČI BOR

(*Pinus sylvestris* L.)

Naravna razširjenost rdečega bora je vezana na začetne razvojne oblike tal na dolomitni in silikatni podlagi. Človeku oziroma njegovemu delovanju v smislu degradiranja razvoja gozda se imamo zahvaliti, da je bor razširjen praktično po vsej Sloveniji. Ne najdemo ga le v poplavnih nižinah in visokih gorah. Na degradiranih osiromašenih tleh ima bor zelo pomembno vlogo v razvoju vegetacije, oziroma v popravljanju človekovih zablod, ki so osiromašile tisto, kar je narava med svojim razvojem spravila na višjo razvojno stopnjo. Rdeči bor je drevesna vrsta z izrazito potrebo po

Foto: Dušan Pirc

Foto: Dušan Pirc

svetlobi in z veliko mero sposobnosti prilagajanja na različne tipe podnebja. V višino zraste do 30 m in doseže zavirljivo starost, tja do 600 let, nakar se začne obdobje propadanja.

V primernih tleh se tako močno zakorenini, da ga veter prej prelomi, kot izruje. Skorja rdečega bora je izredno debela in jo je sorazmerno lahko odtrgati iz debla. Otroci jo uporabljajo za izdelovanje ladjic in čolničkov, saj je izredno enostavna za rezljanje. Les rdečega bora se uporablja v

gradbeništvu in mizarstvu, za izdelovanje stavbnega pohištva, ladijskega poda, rudniški les, za tramove, za zaboje, ... Razen lesa pa zdravilstvo uporablja še druge dele. Igllice vsebujejo veliko vitamina C in vdihavanje oz. inhaliranje njihove sople pomaga pri vnetju pljuč in žrela. Čaj iz borovih ostržkov čisti kri, sople iz svežih brstov pa pomaga pri čiščenju zamašenega nosu.

ČRNI BOR (*Pinus nigra* Arn.)

Foto: Dušan Piro

V Sloveniji se na naravnih nahajališčih nahaja v skalnatih legah Karavank in dinarskega gozda. Črni bor na Zaplazu po nastanku segajo v isto obdobje kot macesen, torej v pozna šestdeseta leta, ko so se tukaj vršile večje sečnje oz. obnove gozdov.

Črni bor dosega višine, ki so med 20 in 30 m, starost, ki jo dočaka pa je tja do 500 let. Skorja je skoraj črna, pravzaprav sivo črna in od tu tudi ime. Črni bor uspeva na vseh vrstah matične kamenine, najraje na apnencu, dolomitu, brez konkurence je na

suhih in plitvih tleh. Je izrazita svetloljubna drevesna vrsta, ki za svojo rast potrebuje veliko poletne toplote. Med iglavci šteje za vrsto, ki je izredno odporna na onesnaženje in je zato pogosti gost v mestnih središčih ter ob avtocestah. Kljub svoji žilavosti in robotosti pa slabo prenaša sneg, ki ga hitro polomi.

Bor ima rumenkastobelo beljavo in rdečkasto jedrovino. Les je mehak, a trajnejši kot pri rdečem boru, a ne glede nato pa je njegova uporabnost povsem identična.

Črni bor je drevo Krasa in je kot tako ena glavnih značilnosti pokrajine, ki je prav po zaslugi črnega bora v zadnjih stoletjih doživela tako dramatične spremembe.

Robato, močno in hkrati elegantno drevo, ki bi ga še pred slabimi dvesto leti na Krasu komajda našli, pa je danes ob kamnu, teranu in pršutu ter seveda burji eden glavnih zaščitnih znakov pokrajine.

Foto: Dušan Piro

Foto: Dušan Piro

HRAST GRADEN

(*Quercus petraea*
Liebel.)

Hrast graden je v Sloveniji zelo razširjen. Je drevo gričevja in sredogorja. Je izrazito svetloljubna drevesna vrsta, še zlasti v mladosti za svoj razvoj potrebuje ogromno svetlobe. Uspeva na nekoliko bolj sušnih rastiščih skupaj z bukvijo in ostalimi listavci. Na sončnih legah pa lahko prevlada in se pojavi v čisti obliki. V višino zraste do 40 m in doživi do 700 let starosti. Skorja je sivkasto rjave barve in plitvo razpokana. Graden odlikujejo močne korenine in s tem odpornost proti vetru in viharjem.

Foto: Dušan Piro

Les je primeren za obdelavo ter rezan furnir.

Spada med vrste, ki tvorijo izrazito črnjavo. Ta je rumenorjave barve, medtem ko je beljava rumenkasto bela in za nadaljnjo predelavo neprimerna.

V preteklosti je bil nenadomestljiv. Še danes, ko se je njegov pomen za nekatere namene že povsem spremenil, je še vedno med najvrednejšimi drevesnimi vrstami. Furnir, parket in ostali proizvodi iz masive so tisti, ki dajejo blišč dvoranam in slavnostnim prostorom ter so zelo cenjeni. Hrastovina je nepogrešljiva v kletarstvu, pri dozorevanju nekaterih sort vina (borrique), tudi konjak oz. njegova aroma je posledica zorenja v

hrastovih sodih. Želod odigra pomembno vlogo pri prehranjevanju in omogoča življenje celi vrsti gozdnih živali. Pri hrastu velja omeniti še lastnost trajnosti in odpornost proti vodi. Prav to je pripeljalo do ogolelosti Krasa, saj so za izgradnjo ene ladje potrebovali od 1500 do 4000 hrastovih dreves. V Sloveniji nekoč velik del hrastovih površin danes poraščajo smrekovi gozdovi, katere smo v preteklosti pospeševali z namenom, da povečamo delež iglavcev. K temu je v veliki meri pripomogel kmečki način gospodarjenja ter razdrobljenost posesti. Za uspešno obnovo hrasta pa morajo biti pomlajevalne površine nekoliko večje.

Foto: Dušan Piro

Kot zanimivost naj navedem, da so vse tja do 19. stol. določali ceno oz. vrednost gozdov po donosu žira.

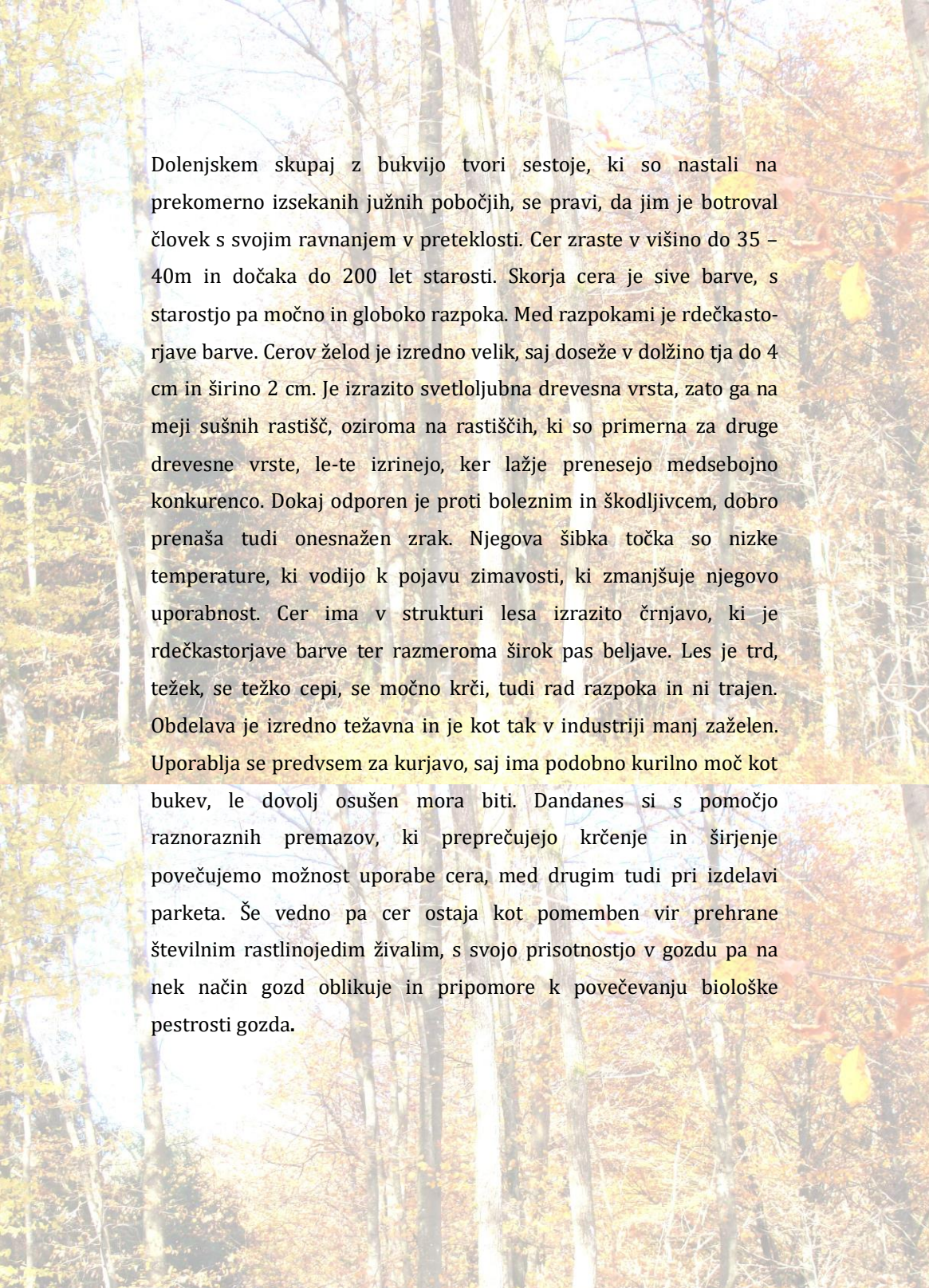
HRAST CER

(Quercus ceris L.)

Cer je manj spoštovana vrsta hrasta. V Sloveniji raste predvsem v gričevnatem svetu in na Krasu. Na

Foto: Dušan Piro

Dolenjskem skupaj z bukvijo tvori sestoje, ki so nastali na prekomerno izsekanih južnih pobočjih, se pravi, da jim je botroval človek s svojim ravnanjem v preteklosti. Cer zraste v višino do 35 – 40m in dočaka do 200 let starosti. Skorja cera je sive barve, s starostjo pa močno in globoko razpoka. Med razpokami je rdečkastorjave barve. Cerov želod je izredno velik, saj doseže v dolžino tja do 4 cm in širino 2 cm. Je izrazito svetloljubna drevesna vrsta, zato ga na meji sušnih rastišč, oziroma na rastiščih, ki so primerna za druge drevesne vrste, le-te izrinejo, ker lažje prenesejo medsebojno konkurenco. Dokaj odporen je proti boleznim in škodljivcem, dobro prenaša tudi onesnažen zrak. Njegova šibka točka so nizke temperature, ki vodijo k pojavu zimavosti, ki zmanjšuje njegovo uporabnost. Cer ima v strukturi lesa izrazito črnjavo, ki je rdečkastorjave barve ter razmeroma širok pas beljave. Les je trd, težek, se težko cepi, se močno krči, tudi rad razpoka in ni trajen. Obdelava je izredno težavna in je kot tak v industriji manj zaželen. Uporablja se predvsem za kurjavo, saj ima podobno kurilno moč kot bukev, le dovolj osušen mora biti. Dandanes si s pomočjo raznoraznih premazov, ki preprečujejo krčenje in širjenje povečujemo možnost uporabe cera, med drugim tudi pri izdelavi parketa. Še vedno pa cer ostaja kot pomemben vir prehrane številnim rastlinojedim živalim, s svojo prisotnostjo v gozdu pa na nek način gozd oblikuje in pripomore k povečevanju biološke pestrosti gozda.

BELI GABER

(*Carpinus betulus* L.)

Je drevesna vrsta nižinskih gozdov. Deblo belega gabra je običajno vzdolžno žlebasto in kitasto, kot da bi se pod kožo skrivale napete mišice. Žlebovi so običajno zasukani od leve proti desni. Skorja je sive barve, sorazmerno tanka in gladka. S starostjo deblo predvsem v nižjih delih vzdolžno razpoka.

Koreninski sistem ima sposobnosti prilagajanja rastiščnim razmeram oz.

matični podlagi. V sestoji se beli gaber v veliki večini primerov nahaja v podstojnem sloju gozdnega drevja, zato le redkoma dosega vrednejše

dimenzije premera in višine. V naši neposredni bližini v Češnjevku pri Trebnjem je gaber s premerom 114 cm in je

že kar posebnost. Starost belega gabra se giblje tja do 150 let. Beli gaber je senčna drevesna vrsta, ki ima raje nekoliko toplejše lege, a vseeno prenese temperature do -30°C . Sestavlja značilne družbe z različnimi vrstami hrasta, ker s svojo prisotnostjo pospešuje rast hrastov v višino ter odmiranje spodnjih vej oz. čiščenje debla.

Foto: Dušan Pirc

Foto: Dušan Piro

Les belega gabra je sivo do rumenkasto bel. Razen nekaj izjem se ga v današnjem času več ali manj uporablja za kurjavo, saj ga je težko obdelovati, slaba lastnost pa je tudi njegova majhna obstojnost. Vendar, ker gre za enega najtrših lesov nasploh, ga ponekod še vedno

uporablajo v primerih, ko je potrebno prenesti hude obremenitve. Znana so gabrova kladivca pri klavirju. Nekoč so iz gabra izdelovali prečke in preste koles za vozove, zobce mlinskih koles, krogle za balinanje in kegljanje, ... Poznano je, da ima gaber izredno življenjsko moč, saj se izredno hitro obrašča in je kot tak zelo primeren za snovanje živih mej. Njegovo listje iz narezanih vej je bila priljubljena živalska krma. Ne glede nato, da je danes uporabnost belega gabra zmanjšana, pa je njegov pomen izjemen pri oblikovanju in razvoju gozda.

Foto: Dušan Piro

ČRNI GABER

(*Ostrya carfinifolia* Scop.)

Črni gaber v Sloveniji raste v primorskem Krasu na plitvih in sušnih tleh. V ostalih predelih pa je običajno drevo strmih proti jugu nagnjenih legah, kjer zavira procese erozije. Drevesa gabrovca rastejo pod določenim kotom – poševno na podlago.

Skorja na mladih poganjkih in debelcih je temno-rjave barve s svetlimi pegami, medtem ko imajo starejša drevesa temno sivo skorjo, ki je razpokana v vzdolžni in prečni smeri. Listi črnega gabra so v primerjavi z listi belega gabra na dolgo zašiljeni in nekoliko temnejši. Črni gaber ljubi tople prisojne lege in tu odigra pionirsko vlogo. Njegov prirast je skromen, a je to za pogoje, v katerih uspeva, povsem zadovoljivo. Les je zelo trd, težak, rdečkasto-bele barve, jedro in

Foto: Dušan Piro

Foto: Dušan Piro

beljava se med sabo skorajda ne ločita. Poleg kurjave se les črnega gabra uporablja še v kolarstvu, rezbarstvu in v tekstilni industriji za izdelovanje čolničkov. Kljub zanemarljivi gospodarski vlogi, pa je njegov večji pomen v tem, da preprečuje erozijo in ima vlogo pionirja v varovalnih predelih, na strmih sušnih legah s plitvimi in revnimi tlemi. Prav v temu pa je njegov pomen neizmeren.

DIVJA ČEŠNJA

(*Prunus avium* L.)

Divja češnja nas vsaj dvakrat na leto opozori nase. Spomladi, ko s svojimi belimi cvetovi naznanja prihod pomladi, in zopet jeseni, ko vsa zažari v zlatorumeni barvi, ki se postopno prelije v rdečo in z odpadanjem listja počasi ugasne. Morda je še bolj zanimiva poleti, ko dozoriijo plodovi. Vse današnje plemenite sorte so vzgojili iz divje češnje. V naravi je divja češnja prebivalka nižinskih gradnovo-gabrovih in sredogorskih bukovih gozdov. Ustrezajo ji sončna pobočja in gozdni robovi. Skorja je tanka, večino življenjskega obdobja gladka in posejana s prečnimi lenticelami.

Šele v starosti se začne lubje luščiti v obliki prečnih trakov in tudi močno razpoka. Ker je dokaj zgodnja drevesna vrsta, jo lahko prizadenejo spomladanske pozne slane. Divja češnja je

izrazito svetloljubna drevesna vrsta. V mladosti je njena rast zelo hitra, vendar se tudi zgodaj izčrpa. Svojo fiziološko starost dočaka že nekje pri 60. letu, nato pa začne propadati in le redko doživi 100 let. Črešnjevina je zelo lep, priljubljen in iskan les. Ni ravno pohvalno trajen, rdečkasto-rjave do rdečkasto-rumene barve in velja za tako trdega, kot je hrastovina. Zelo je uporaben v mizarstvu, strugarstvu, za izdelovanje glasbil. Ne tako daleč v preteklosti so si premožnejše družine izdelovale pohištvo iz češnje; takšno pohištvo so dajali tudi hčeram za doto. Dragocen je češnjevi furnir. Les češnje ima visoko kurilno vrednost; ob izgorevanju pa se sprošča prijeten vonj po češnjevem cvetju. V ekološkem pomenu češnja z odpadkom bogati gozdna tla, medtem ko so plodovi dragocen vir hrane za vse vrste ptic. Plodovi so priljubljeni tudi pri ljudeh. Uživamo

jih lahko sveže ali predelane v kompot, marmelado, sok, vino, žganje, liker. Plodove priporočajo pri srčnih in ledvičnih bolnikih, pri arteriosklerozi in debelosti. Peclji pomagajo pri blagi driski, smola učinkuje proti kašlju. S skorjo so včasih barvali volno.

Stari običaj pravi, da na dan sv. Barbare (4. december), narežemo češnjeve veje in jih postavimo v vazo. Če se vejica do božiča razcveti, bo naslednje leto zagotovo poroka v hiši, razcvetele veje naznanjajo tudi srečo in zdravje.

GORSKI JAVOR

(*Acer pseudoplatanus* L.)

Javorji so med najlažje prepoznavnimi drevesi. Njihov razpoznavni znak so izraziti listi, ki spominjajo na odprto dlan. Evropa je v primerjavi s Severno Ameriko in vzhodno Azijo, kjer je težišče naravne razširjenosti, nekoliko siromašnejša. Gorski javor doseže do 35 m višine in starost tja do

500 let. Najbolje uspeva na globokih svežih in mineralno bogatih tleh na področjih, kjer se ne zadržuje hladen zrak. V mladosti dobro prenaša

zasenčitev, med rastjo pa postajajo potrebe po svetlobi vedno večje, tako da ga štejemo za polsvetloljubno drevesno vrsto.

Najpogosteje raste v bukovich in mešanih gozdovih, s tem da v nižinah raste na bolj senčnih legah, medtem ko se z naraščanjem nadmorske višine povečujejo tudi njegove potrebe po svetlobi. Njegova rast v mladosti je zelo hitra. Les javorja je zelo dragocen, vendar njegov pomen ni samo v lesu. Tudi listje, ki hitro razpada in je bogato z

minerali izboljšuje gozdna tla. Med vsemi javorji pa ima gorski javor najboljši les. Ta je srednje trd, srednje elastičen in težko cepljiv. Javorovina se uporablja pri izdelovanju notranje opreme ladij, za

izdelovanje drobnih predmetov, kot so biljardne palice, kalupi za čevlje in ščetke, nekoč so iz lesa javorja izdelovali tudi ladijske propelerje. Javorovina je bila v preteklosti tudi najpogostejši kuhinjski les (mize, deščice, kuhalnice in drugi kuhinjski pripomočki). Javor kot simbol najbolje cenijo Kanadčani, saj imajo list javorja celo v zastavi, vendar to ni list gorskega javorja, pač pa list sladkornega javorja, iz katerega so Indijanci nekoč pripravljali sladkor, sirup in vino.

MAKLEN

(*Acer campestre* L.)

V naravi ga najdemo tako v grmovni kot drevesni obliki. Grmovna oblika ima na podeželju še poseben pomen, saj je močno povezana z domačim praznikom - kolinami . Prave domače klobase

so se špelile z maklenovo šibo, to je tanko, olupljeno in posušeno paličico iz maklenovega grma. V Sloveniji je maklen razširjen predvsem v

nižinskem in gričevnatem svetu v hrastovo-bukovem ter hrastovo-gabrovem gozdu, kjer se nahaja v polnilnem sloju. V višino lahko zraste do 15 m. Starost, ki jo dočaka, je nekje okoli 200 let. Deblo je običajno grčavo in pogosto ukrivljeno.

Skorja debela in vejice v mladosti je večkrat obdana s plutastimi vzdolžnimi rebri, to je še posebno pogosto v grmovni obliki. Pri starejših osebkih je skorja mrežasto razpokana, v mladosti sivorjava do rjava, v starosti pa je bolj svetle rumeno-sive barve. Koreninski sistem maklena je bolj plitek, razrašččen pod površino. Za dobro rast potrebuje veliko toplote in svetlobe, zato ga pogosto najdemo na južnih legah in ob gozdnem robu. Njegova rast je počasna, zato tudi proizvede manjše količine lesa. Les maklena je temnejši od gorskega javorja. Je svetlo rjave do rdečkasto bele barve in trd. Ima dobro lastnost, da se ne zvija, ko je vgrajen ter se ne krči in razteza, ko je osušen. Uporablja se v

umetnostnem mizarstvu, v strugarstvu za izdelavo glasbenih inštrumentov ter rezbarstvu. Maklen je cenjen v hortikulturi, za oblikovanje živih mej. V gozdu so njegovi plodovi vir hrane številnim živalskim vrstam. Gozdarji ga cenijo zaradi njegovega listja, ki ugodno vpliva na humus. Zaradi sposobnosti preživetja pod krošnjami hrasta je dobrodošel za čiščenje vej na

hrastovih deblih. Maklenovo listje je v nekaterih predelih služilo kot krma drobnici in so ga za ta namen tudi pospeševali. V srednjem veku so z maklenovo skorjo zdravili kačji ugriz, opeklino in ozeblino.

MALI JESEN

(*Fraxinus ornus* L.)

Mali jesen je razširjen po vsej Sloveniji, kjer sta talna podlaga apnenec in dolomit. Pogost je na slovenskem nizkem krasu, kjer se pojavlja kot pionir na nekdanjih pašnikih, ki se danes zaraščajo. Pogost je tudi v Suhi krajni, Beli krajni in na Dolenjskem; skratka na vseh toplejših rastiščih.

Raste na suhih skeletnih tleh, koder ni konkurence ostalih drevesnih vrst. Dimenzije, ki jih dosegajo, tako v višino kot v prsnem premeru, so običajno skromne. Skorja je temno-sive do sivo-zelene barve, v mladosti gladka, kasneje pa razpoka na manjše ploščice. Ima močne in plitve stranske korenine. Glede talne vlažnosti in hrane je nezahteven, ima pa velike potrebe po toploti. Značilno za njega je, da v času poletne suše zmanjša transpiracijo na minimum. V mladosti je ploskocvzdržna drevesna vrsta, pozneje pa postaja glede svetlobe vedno bolj zahteven. Kljub temu, da je mali jesen značilna vrsta toplih krajev, dobro prenaša nizke zimske temperature, manj odporen pa je proti poznim

Foto: Dušan Pirc

spomladanskim pozebam. Sovražnikov praktično nima, razen jelenjadi, ki lupi skorjo. V mladosti izredno hitro prirašča v višino, vendar se ta rast že pri starosti petnajstih let upočasni in pri petindvajsetem letu praktično zaključi. Po tem obdobju prirašča le v debelino tja do stotega leta, ko doseže svojo fiziološko zrelost. S svojo prisotnostjo na ekstremnih legah preprečuje nastanek erozije. Beljava je rumenkasta do rdečkasta, jedrovina pa je rdečkasto-rumena do svetlo rjava. Les malega jesena je z vidika proizvodnje lesa praktično nepomemben. Njegova vloga je predvsem pionirska, da ustvarja razmere za rast drugih, bolj zahtevnih drevesnih vrst ter, da preprečuje erozijo. Sok iz listja malega jesena je dolgo veljal za najbolj učinkovito zdravilo proti kačjemu ugrizu. Veliko večji pomen pa je imelo to drevo pri pridobivanju mane. Če tej mani dodamo vodo, sladkor in vinski cvet, dobimo manin sirup; to pa je poznano zdravilo proti kašlju in blago odvajalo.

Ker je odporen proti raznim onesnaženjem, je primerna vrsta mestnih parkov, še posebno zaradi obilnega in lepega cvetenja.

NAVADNA SMREKA

(*Picea abies* L)

Navadna smreka je v Evropi najbolj razširjena drevesna vrsta. Njena namnožitev se je začela pred dvema stoletjema in je zavzela velik del sredogorja ter gričevja, marsikje pa je zavladata tudi v nižinah. Tudi v Sloveniji je danes najštevilčnejša, saj je svoj delež povečala za štirikrat.

K številčnosti pripomore tudi sam način obnove gozda, sorazmerno enostavna vzgoja sadik, lahka in učinkovita saditev z zavidanja vrednimi rezultati, izredni prirast na hektar, njena zelo široka uporabnost, saj je smrekov gozd dajal malemu lastniku potrebno za vzdrževanje gospodarskih poslopij. Tudi smrekova stelja oz. nastilj za izčrpane njive in pašnike je bila

Foto: Dušan Pirc

dobrodošla, skratka vse to so bili razlogi, da se je tako prekomerno razmnožila. Danes se ta prenamnožitev kaže kot zmanjšana stabilnost, neodpornost proti vremenskim vplivom, pojavile so se razne bolezni, podlubniki ter grizlica; ogroža pa jo tudi preštevilčna divjad. Dvig temperature v zadnjem obdobju ter daljša sušna obdobja drevo oslabijo, bolezni in žuželke drevo napadejo in povzročijo njegovo smrt. Med drugim je smreka občutljiva tudi na onesnažen zrak, na kar reagira s predčasnim odmetavanjem iglic, kar ima za posledico zmanjšanje njene

asimilacijske površine. Dolgoročne posledice zasmrečenja pomenijo tudi nabiranje surovega humusa, čigar posledica je zakisanja tal. Skorja smreke je rdečkasto-rjave barve, pri mlajših drevesih gladka, pri starejših pa razpoka v ploščice, ki se luščijo. Za smreko je značilen plitek koreninski sistem in s tem povečana občutljivost na sušo ter veter. Smreka je odporna proti zimskemu mrazu. Dobro uspeva na tleh, ki so stalno sveža in zračna. Je polsvetlobna drevesna vrsta, ki ima s starostjo večjo potrebo po svetlobi.

Les smreke je svetlo rumenkaste barve po celotni prostornini debla, lahek, mehak in primeren za predelavo. Beljava in jedrovina se barvno ne ločita. Iz smole, značilnega lepljivega izločka smreke, pridobivamo terpentinsko in katransko olje ter kolofonijo. Smolo uporabljajo tudi kot sestavino pri pripravi raznih inhalacijskih pripravkov, obližev in mazil.

NAVADNA BREZA (*Betula pendula* Roth.)

Foto: Dušan Piro

Breza, lepotica med drevesi, je izredno razširjena. Tudi v Sloveniji je njeno območje uspevanja tako rekoč neomejeno. Zaradi svoje skromnosti je ena najbolj značilnih pionirskih drevesnih vrst. Je izrazito svetlobo ljubna

Foto: Dušan Piro

in se zato v sestoji zaradi konkurence hitro izgubi. Breza kot pionirska drevesna vrsta lahko doseže višino do 35 m in starost, ki redko preseže 100 let.

Skorja je v mladosti bela, pri starejših osebkih pa močno razpoka, zlasti v spodnjem delu debla. Jeseni se sicer nežni zeleni listi obarvajo zlato-rumeno, kar daje še dodatno čarobnost. V nekaterih predelih Slovenije breza ustvarja tipično krajinsko sliko, ki je sicer lepa za pogled, a hkrati opomin dolgoletnega prekomernega izkoriščanja.

Foto: Dušan Piro

Skorja poleg lepote zbuja pozornost tudi s svojo neverjetno obstojnostjo in trajnostjo. Iz čreslovine, ki jo vsebuje brezova skorja strojijo usnje. V mokrem gozdu je breza skoraj edina stvar, ki jo je moč zakuriti.

Foto: Dušan Piro

Les breze je rumenkaste do rdečkasto bele barve, srednje trd in ga je lahko obdelovati, ima zelo veliko ogrevalno vrednost in, ker gori s svetlim plamenom in je skoraj brez dima, ne poka in ne prasketa, je zelo priljubljeno kurivo za kamine. Breza ima dokaj širok spektor uporabe. Uporablja se v mizarstvu, strugarstvu, kolarstvu, rezbarstvu, iz nje izdelujejo zobotrebce, celulozo, umetno svilo, volno in še mnoge druge izdelke. Listi in brsti

pomagajo pri boleznih mokril ter pri boleznih jeter, pljučnih in kožnih boleznih. V veterini se uporablja za zatiranje črevesnih zajedalcev. Znan je tudi brezov sok, brezovo vino, kis, sladkorni sirup in celo sladkor. Iz brezove skorje pa je mogoče zvariti celo pivo. Breza je v severni Evropi pogostejša, zato je njena mistika in simbolika tam bolj prisotna. Marsikje breza predstavlja zaščitni znak življenja in smrti. Bogata simbolika breze se nenazadnje kaže tudi v kulturi, v slikarstvu, poeziji in še mnogo drugih vejah umetnosti, kjer je breza nedvomno ena najpogosteje uporabljenih vrst.

BODIKA **(*Ilex aquifolium* L.)**

V Sloveniji je samoniklih vednozelenih listavcev izredno malo, saj ti večinoma uspevajo v mediteranskih in tropskih krajih. Tudi bodika oz. Božje drevice kot ga imenujemo, močno spominja na drevesa južnih krajev. Bodika je terciarni relik, ki je uspeval v naših krajih, ko je bila klima precej toplejša. V času ledenih dob se je umaknila proti jugu, potem pa se je vrnila. Bodika je poznana predvsem na podeželju, kjer se je iz nje izdelovalo

Foto: Dušan Piro

venčke za okrasitve pri raznih slovesnostih in praznikih. To jo je marsikje pripeljalo do njene iztrebitve, zato je danes na seznamu zavarovanih rastlinskih vrst.

V ljudski medicini so z njo zdravili zlatenico. Kuhani plodovi s sladkorjem so lajšali bolečine pri zbadanju. Zvarek iz listov pa je bil zdravilo proti mrzlici in žolčnim kamnom ter odvajalo vode pri putiki.

V Sloveniji raste predvsem v svetlih gorskih bukovih gozdovih na apneni ali dolomitni podlagi kot podstojno drevo, še pogosteje pa se pojavlja v grmovni obliki. Zraste do višine 10 m, izjemoma lahko tudi več; v prsni višini pa premer ne presega 30 cm. Starost, ki jo dočaka, je do 300 let. Skorja debla in vej je svetlo-siva in gladka in s starostjo nekoliko razpoka. Listi so usnjato vedno zelene barve, zgoraj bleščeči, spodaj pa nekoliko motni. Listni rob je valovit in večinoma trnato nazobčan. S starostjo pa ti trni preidejo in je list gladek. Bodika je posebnost, ker je dvodomna rastlina z dvospolnimi cvetovi. V teh cvetovih je en ženski (pestič) ali moški organ (prašnik) in eden od teh zakrni tako, da imamo drevesa s samo ženskimi bodisi z moškimi cvetovi. Posebnost je tudi ta, da lahko bodika po nekaj letih spremeni svoj spol in oblikuje samo moške cvetove z zakrnelim ženskim organom. Bodika cveti v maju ali juniju. Koščičasti plod je rdeče barve in ima velikost graha, ki dozori oktobra in ostane na drevesu do marca. Plodovi so strupeni in človeku v

večjih količinah smrtno nevarni. V ostrih zimah se s plodovi prehranjujejo ptice, ki na ta način raznašajo seme na večje razdalje.

Glede toplote je zahtevna, čeprav lahko za krajše obdobje prenese izredno nizke temperature. Izredno dobro uspeva na karbonatni podlagi. Tam, kjer pa raste na toplejših legah, pa se dvigne tudi na nekoliko višje nadmorske višine. Zanimivo je tudi, da bodika asimilira tudi preko zime vse do tedaj, dokler ne pade temperatura pod -4°C , kar pomeni, da v milih zimah ne pride do prekinitve vegetacije. V mladosti bodika raste razmeroma hitro do 50. leta, kasneje pa rast močno upočasní.

Les bodike nima črnjave in je bele do zelenkasto-bele barve brez vonja, okusa in sijaja. Je izredno žilav, se težko cepi, vendar lepo polira. Uporabljali so ga v rezbarstvu, še posebno cenjen pa je bil za izdelavo sprehajalnih palic. Iz lesa navadne bodike se izdeluje šahovske figure in ročaje posod, v katerih se streže vroče napitke in hrano, saj les dobro prenaša visoke temperature. Skorja drevesa vsebuje veliko tanina in gost lepljiv sok, iz katerega so včasih kuhali »ptičji lim« za limanice. Poleg lesa so uporabljali tudi plodove za izdelavo kisa. Pomen bodike se danes ne kaže z vidika predelave lesa, pač pa s svojo prisotnostjo povečuje estetsko vrednost gozda. Pri snovanju parkov in okrasnih vrtov ter pokopališč je bodika

danes nenadomestljiva. Na vrtu je čudovita kot živa meja, zimzelena posamezna rastlina ali kot grm, primeren za rezanje v določeno obliko. Bodika uspeva tudi v nederjih zaplaškega gozda ter je v lokalnem pomenu svojevrstna posebnost, ki dodatno bogati botanično pestrost krajine. Domačini se tega dobro zavedajo in ni naključje, da je obris bodike izbran za simbol gozdne poti "Zaplaške stezice".

Literatura: Marijan Kotar; Robert Brus - *Naše drevesne vrste*.

4. RASTLINE ZAPLAZA

NAVADNI KOPITNIK

Asarum europaeum L.

Družina Podraščevke – Aristolochiaceae

Navadni kopitnik najdemo rasti v podrasti listnatega gozda Zaplaških stezic. Je polegla trajnica s plazečo razraslo podzemno koreniko, kratkim stebлом in z zvončastim, pritličnim cvetom, kateri je običajno skrit pod odpadlim listjem. Listi so ledvičasti, usnjati in temno zeleni. Raste v gozdovih z apnenčasto podlago. Listi in korenine imajo popru podoben pekoči okus. V ljudskem zdravilstvu so nekoč korenike kopitnika uporabljali kot odvajalo in za zdravljenje trdovratnega

Foto: Dušan Piro

nahoda ter za odvajanje od pijače. Prašek zdrobljene korenike so skrivaj dajali pijancu v vino ali žganje. Taka pijača ga je dražila na bruhanje in mu vzbujala odpor in gnus do vina in žganja. Danes velja za strupeno rastlino in ga za zdravljenje ne uporabljajo več. Svoje mesto je našel v vrtnarstvu kot okrasna rastlina za zasajanje polsenčnih in senčnih vlažnih mest v naravnem vrtu ali pri zasaditvah z veliko sence.

NAVADNO KRESNIČEVJE

Aruncus sylvestris Kost.

Družina Rožnice -Rosaceae

Navadno kresničevje je trajnica z enostavnim stebлом. Raste v senčnih gozdovih, na travnikih in med grmovjem, na posekah, ob vodah, na senčnih in vlažnih skalah tudi v nižinah ob prisotnosti večje količine dušikovih spojin v tleh. Na Zaplaških stezicah je prisotna rast v okolici/predelu Marijinega studenca. Rastlina zraste v višino do 2 m in ima velika latasta socvetja. Konec meseca junija socvetja tvorijo zelo številni majhni enospolni moški cvetovi, ki so rumene barve in ženski cvetovi, ki so bele barve, kar pomeni, da je dvodomna rastlina.

NAVADNA CIKLAMA

Cyclamen purpurascens Mill.

Družina Jegličevke -Primulaceae

Navadna ciklama je gozdna trajnica z gomoljasto koreniko, pogosta v listnatem gozdu apnenčastih tal. Steblo je enostavno, visoko 10-15 cm z

dišečimi rdeče-vijoličastimi kimastimi cvetovi. Listi so dolgopecljati, srčasto okrogli, nazobčani ali celorobi, usnjati z izrazito belo liso v rozeti, ter z značilno rahlo vijoličasto barvo na spodnji strani. V zdravilstvu se uporablja korenina ciklame, ki jo narežemo na kosce, ki jih nato

posušimo in zmeljemo. Če dodamo še med, dobimo odlično mazilo, ki pomaga pri celjenju odprtih ran. Alkoholni izvleček pomaga pri vremenski preobčutljivosti, migreni, šumenju v ušesih. Priporoča se zaužitje alkoholnega pripravka dvakrat na dan, in sicer po deset kapljic.

NAVADNA KALUŽNICA

Caltha palustris L.

Družina Zlatičnice –
Ranunculaceae

Navadna kalužnica je trajnica visoka 15 - 30 cm. Raste na močvirskih travnikih, ob vodi in vlažnem grmovju. Na zaplaških stezicah je prisotna ob mlaki. Steblo je razraslo, kipeče in votlo. Spomladi zacveti in

cvetovi so zlato rumeni. Zeleni listi dosežejo svojo velikost šele po cvetenju in so srčaste ali ledvičaste oblike ter bleščeči.

Pozor! Rastlina vsebuje strupeni protoanemonin, ki močno draži kožo. Pazimo, da sok rastline ne pride v stik z očmi predvsem pri otrocih.

NAVADNI BRŠLJAN

Hedera helix L.

Družina Bršljanovke – Araliaceae

Navadni bršljan je lesnata vzpenjavka, ki se z do 20 m dolgim, olesenelim stebлом vzpenja po drevesnih deblih ali drugih oporah, včasih pa se plazeče razrašča po tleh. Na Zaplaških stezicah jo najdemo v rasti v vseh treh oblikah. Listi so vedno zeleni, razvrščeni spiralasto, enostavni, suličasti, bleščeči 2 - 5 krpi, ki na rastlini ostanejo tudi pozimi. Cvetovi so rumeno-zeleni, združeni v kobulasta socvetja,

Foto: Dušan Pirc

katera rastejo iza podpornih listov. Plod je črna jagoda s premerom do 1 cm in je strupen, medtem ko so listi zdravilni (bronhitis, kašelj, astma, revmatična obolenja, ...) . Rastlina je zelo pogosta v starih gozdovih.

ŠIROKOLISTNA LOBODIKA

Ruscus hypoglossum L.

Družina Lilijevke – Liliaceae

Širokolistna lobodika je trajnica, visoka 30 – 40 cm, prisotna v podrasti.

Listi so v obliki lusk in v zalistju podpornega lista je 2 - 6 cvetov.

Plod je rdeče barve.

Asimilacijsko funkcijo

(nastanek energetsko bogatih organskih snovi) so prevzeli podolgovati, ploščati usnjati

stranski poganjki imenovani filokladiji.

Pozor! Zavarovana rastlina – ne trgaj!

Foto: Dušan Piro

BELI LOKVANJ

Nymphaea alba L.

Družina Lokvanjevke –
Nymphaeaceae

Beli lokvanj je nasajena trajnica v mlaki na Zaplaških stezicah. To je vodna rastlina z močno plazečo koreniko v stoječih vodah in razmeroma stalno višino vodne gladine. Listni pecelj in cvetovi so dolgopecljati, tako listi kot cvetovi so nad gladino vode. Listi so zeleni, okroglasti z globokim srčastim dnom. Cvetovi so beli in merijo v premeru 8-14 cm. Velikokrat je okrasna rastlina v ribnikih. V vodnem okolju tvori s cvetovi in listi naravno skrivališče vodnim živalim.

ŠMARNICA

Convallaria majalis

L.

Družina Lilijevke – Liliaceae

Šmarnica je rastlina trajnica visoka do 30 cm in ima v zemlji plazečo koreniko, rastoča v senčnih gozdovih

in grmovnatih pobočjih predvsem apnenčastih tal. Iz plazeče korenike poženejo spomladi 1 - 3 (najpogosteje 2) široko suličasti zeleni listi. Na do 20 cm visokem stebelu so cvetovi bele barve, kimasti in močno dišeči ter združeni v enostransko socvetje. Plod je rdeča jagoda.

Pozor! Rastlina je strupena, njeni glikozidi se uporabljajo v farmacevtski industriji. Šmarnica vsebuje učinkovine z delovanjem na srce. Pogosto ljudje menijo, da je nevarno že, če imamo omamno dišeč šopek šmarnic v vazi zraven postelje in nas lahko zaziblje v dolgotrajnejši spanec.... Takšne zgodbe so seveda iz trte zvite.

ČRNI TELOH

Helleborus niger

Družina Zlatičnice – Ranunculaceae

Foto: Dušan Pirc

Črni teloh raste na grmovnatih pobočjih, svetlih gozdov in je ena izmed prvih pomladanskih cvetic. V listnatem gozdu Zaplaških stezic v zgodnjih mesecih pomladi poženejo stebela z belimi listni cvetov, ki nikoli niso 4-števna in so posamična ali v kobulastem socvetju. Cvetovi

niso vedno snežno beli. Sčasoma se beli cvetovi obarvajo rdečkasto ali zelenkasto. Listi se razvijejo po cvetenju in so zelene barve, dlanasto deljeni ali stopalasti.

Če se sprašujete, zakaj se roži s snežno belimi cvetovi reče črni teloh, se odgovor skriva v barvi korenine, ki je črna.

Foto: Dušan Pirc

ORLOVA PRAPROT

Pteridium aquilinum

Družina Praprotoevke —

Polypodiaceae

Orlova praprot je trajnica, visoka do 200 cm in raste v gozdovih in resavah na neapnenih tleh Zaplaških

Foto: Dušan Pirc

stezic. Listi so zeleni, njihova ploskev je zelo velika, trikotna 3 - 4 krat pernato, deljena z do 2 m dolgim pecljem. Zavihani listni rob pokriva trosišča.

Pozor! Strupena. V zadnjem obdobju, ko je naše gozdove hudo opustošil lubadar, je orlova praprot tista, ki prva poseli te površine. Zlasti v nižinskih zakisanih gozdovih, s svojo agresivnostjo onemogoča normalen razvoj gozda po naravni poti.

NAVADNI JAGODNJAK

Fragaria vesca L.

Družina Rožnice – Rosaceae

Navadni jagodnjak je trajnica, rastoča na gozdnih robovih listnatih gozdov, posekah in kamnitih travnatih pobočjih, visoka 20 do 40 cm. Cvetovi so bele barve, posamični ali v grozdastem socvetju in ko

odeveti, ostanejo čašni listi razprostrti ali zavihani nazaj. Birni plod je omesenelo cvetišče. Plod je rdeče barve, aromatičen, pomemben gozdni

sadež, užiten in se uporablja tudi za industrijsko predelavo. Jagodnjakove liste lahko uporabljamo kot domače zdravilo za čaj.

SINJEZELENA ROBIDA

Rubus ceasius L.

Družina Rožnice – Rosaceae

Ob gozdni poti Zaplaške stezice opazimo tudi rastišče sinjezelene robide, vlažnega, senčnega in hkrati svetlega gozda. Uspeva na muljastih blatnih in mokrih tleh. Cvetovi belkasti, redki in tvorijo grozdasto socvetje.

Foto: Dušan Piro

Listi so porasli z gostimi kratkimi sivimi dlačicami. Birni plod je sestavljen le iz 5 - 20 precej velikih koščičastih plodičev z modrim poprom.

BELI REPUH

Petasites albus

Družina Nebinovke – Asteraceae

Rastišče belega repuha najdemo v svetlih listnatih gozdovih na mestih s ponikajočo vodo. Raste na rahlo kamnitih, vsaj občasno vlažnih, do mokrih ilovnatih tleh. Listna ploskev je srčaste do okrogle oblike na daljšem peclju. Listna ploskev spodaj ima razločno vidni mrežasti preplet žil. Cvetovi so belkasti, koški v kratkem latastem socvetju.

SPOMLADANSKI GRAHOR

Lathyrus vernus Bernh.

Družina Metuljnice – Fabaceae

Pogosto najdemo spomladanski grahor rastočega v listnatih gozdovih in na grmovnatih pobočjih. Cveti zgodaj spomladi. Zraste približno 20 do

40 cm s pokončnim enostavnim stebлом. Lističi na parnopernatem listu so jajčasti do suličasti. Na Zaplaških stezicah ga najdemo na sončnih manjših gozdnih jasah rastočega med travami in ob gozdnem robu.

NAVADNA GLISTOVNICA

Dryopteris filix-max (L.) Schott.

Družina Praprotoevke – Polypodiaceae

Navadna glistovnica raste v senčnih humoznih predelih Zaplaških stezic. Iz debele korenike poganjajo tudi do 150 cm dolgi, lijakasto razvrščeni, temno zeleni, 2-krat pernato deljeni listi. Listni pecelj je kratek

porasel z luskami, listna ploskev suličaste oblike s sedečimi segmenti, ki se pri dnu zožijo. Korenike vsebujejo snovi, uporabne proti parazitom – glistam.

GOZDNI ŠAŠ

Carex sylvatica Huds.

Družina Ostričevke – Cyperaceae

Gozdni šaš najdemo na vlažnem delu listnatega gozda zaplaških stezic. Je trajnica, svetlo zelena, s pokončnim stebлом in raste v t.i. šopih. Zgornji

klaski so kratkopecljati, spodnji pa imajo dolg, nitast pecelj.

Družina USTNATICE - Lamiaceae

Iz družine ustnatic opazimo v različnem letnem času na Zaplaških stezicah rastoče predvsem na vlažnih gozdnih jasah:

Lepljiva Kadulja
(*Salvia glutinosa* L.)

Listasto mrtvo koprivo
(*Lamium maculatum* L.),

Gozni čišljak
(*Stachys sylvatica* L.),

Plazeći skrečnik
(*Ajuga reptans* L.)

Družina TRAVE - Poaceae

Na sončnih gozdnih jasah Zaplaških stezic so pogosto rastoče tudi različne vrste trav. Opazujemo tako lahko: pokončno stoklaso (*Bromus erectus* Huds.), razvejano stoklaso (*Bromus Ramosus* Huds.), pravo bodalico (*Stipa joannis*), mehko medeno travo (*Holcus mollis*), navadni pasji rep (*Cynosurus cristatus* L.), travniški lisičji rep (*Alopecurus geniculatus* L.), nepravo bilnico (*Festuca pseudovina*) in druge... V traviščih rastejo manj pogoste: spomladanski grahor (*Lathyrus vernus Bernh.*), mehki osat (*Cirsium oleraceum* L.), navadni otavčič (*Leontodon hispidus* L., navadni regrat (*Taraxacum officinale*, ločika (*Lactuca*) in druge.

5. ŽIVALI ZAPLAZA

ŽIVALI ZAPLAŠKEGA GOZDA

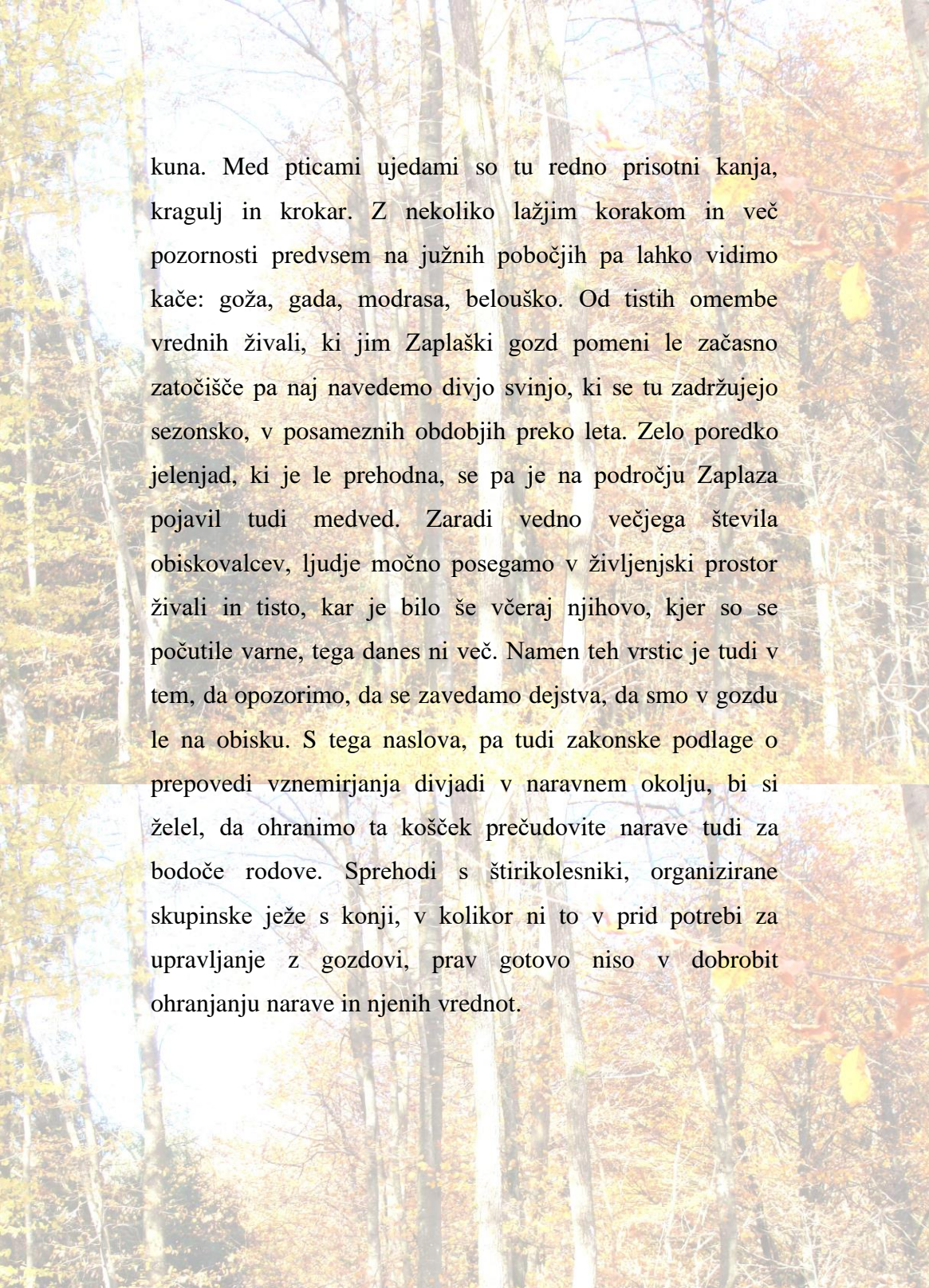
Zaplaški gozd z okolico je življenjski prostor številnim živalim. Nekatere med njimi so tu stalnice, nekaterim pa pomeni le občasno zatočišče na njihovih poteh, ob njihovem prečanju in se tu zadržujejo le začasno. Bogat in pester habitat na sorazmerno majhni površini nudi domovanje preštevilnim živalim, ki so tu našle svojo življenjsko nišo.

Naj kot stalnice naštejemo živali, ki so jim življenjski prostor področja, ki so nekoliko bolj vezana na vodno. To so območje mlake, območja posameznih izvirov ter področje potoka Dušice. Tako se

med sprehodom po zaplaških stezicah z malo sreče lahko spoznamo z planinskim pupkom, vidimo vodne hrošče, hribske urhe, močerade ali nimfe kačjega pastirja.

Od gozdnih živali, ki so tu kot stalnica srečamo v prvi vrsti dokaj številčno srnjad, divjega zajca, lisico, jazbeca, dokaj pogosta je veverica, očem nekoliko bolj skrita pa polh in

kuna. Med pticami ujedami so tu redno prisotni kanja, kragulj in krokar. Z nekoliko lažjim korakom in več pozornosti predvsem na južnih pobočjih pa lahko vidimo kače: goža, gada, modrasa, belouško. Od tistih omembe vrednih živali, ki jim Zaplaški gozd pomeni le začasno zatočišče pa naj navedemo divjo svinjo, ki se tu zadržuje sezonsko, v posameznih obdobjih preko leta. Zelo poredko jelenjad, ki je le prehodna, se pa je na področju Zaplaza pojavil tudi medved. Zaradi vedno večjega števila obiskovalcev, ljudje močno posegamo v življenjski prostor živali in tisto, kar je bilo še včeraj njihovo, kjer so se počutile varne, tega danes ni več. Namen teh vrstic je tudi v tem, da opozorimo, da se zavedamo dejstva, da smo v gozdu le na obisku. S tega naslova, pa tudi zakonske podlage o prepovedi vznemirjanja divjadi v naravnem okolju, bi si želel, da ohranimo ta košček prečudovite narave tudi za bodoče rodove. Sprehodi s štirikolesniki, organizirane skupinske ježe s konji, v kolikor ni to v prid potrebi za upravljanje z gozdovi, prav gotovo niso v dobrobit ohranjanju narave in njenih vrednot.

DIVJI ALI POLJSKI ZAJEC (*Lepus europaeus*)

Zajec je samotar z dobro razvitim sluhom. Zanj sta značilna izrazita uhlja, ki sta gibljiva vsak zase. Uhlja sta mu v pomoč pri uravnavi telesne temperature. Vid ima dokaj dobro razvit, nekoliko slabše pa je razvit vonj. Oglašja se zelo poredko, predvsem v smrtni nevarnosti, ko se oglasi s predirljivim vekom, ki spominja na dojenčkov jok. Prehranjuje se z listi, plodovi, vejicami, gomolji, lubjem in ostalimi deli rastlin, vode pa ne pije. Pozimi včasih liže sneg, Hrani se predvsem zvečer in zjutraj. Značilno je, da hodi po hrano po istih poteh, tako da nastanejo nekakšne stečine. Zajcem rastejo sekalci celo življenje, a se pri jedi neprestano brusijo, sicer bi zrasli predolgi. Na videz je divji zajec podoben domačemu, a sta si gensko dokaj različna. Samica ima letno štirikrat mlade, tja do pet, redko več, skupaj pa v enem letu okoli deset mladičev. V naravi je njegov najpogostejši plenilec lisica. V zadnjem obdobju je številčnost divjega zajca v upadanju in ga je privedlo do meje ogroženosti.

JAZBEC (Meles meles)

Je zaplaška stalnica in spada v družino kun, čeprav po obliki in zgradbi telesa ter načinu prehranjevanja nekoliko izstopa. Ima zavaljen, na videz okoren trup, ki je dolg do enega metra, od tega je rep približno do 20 cm. Tehta od 10 kg, v jeseni, ko ima debelo zalogo tolšče, lahko tudi do 20 kg. Za njegov videz sta značilni temni proggi na sicer svetli glavi, ki potekata od smrčka, preko oči in majhnih ušes do vratu. Po hrbtu je črnosiv. Je vsejed, a se pretežno hrani z rastlinsko hrano. Ker je ljubitelj koruze, ga kmetje preganjajo. Ima žilavo in ne preveč okusno meso. Jazbec je ponočnjak in samotar, ki živi v jazbinah. Te si izkoplje sam in gre za pravi labirint hodnikov, ki sežejo do štiri metre pod zemljo. Dolgi pa so do 10 m. Jazbine lahko prehajajo iz roda v rod. Jazbec zelo skrbi za čistočo v jazbini in ima "stranišče" urejeno zunaj, ustrezno daleč od domovanja in svoje odpadke tam zakopava. Zimo prespi, a tako kot pri medvedu tudi pri njem ne gre za pravo zimsko spanje. Februarja ali marca se samici skotijo dva ali trije mladiči, ki so komaj večji od miši. Slepji so štiri tedne,

amica jih doji 10 tednov, potem pa jih še nekaj časa pita z napol predelano, izbljuvano hrano. Mladi jazbeci lahko šele po štirih tednih sledijo materi na pašo. Jazbec je prenašalec stekline.

LISICA (*Vulpes vulpes*)

Je pripadnik družine psov. Večinoma biva zunaj, pozimi, predvsem kadar je mrzlo in deževno, in ko so mladiči še majhni, pa se umakne v podzemne rove. Teh rogov si pogosto ne izkoplje sama, ampak uporabi kar jazbine, lahko takšne v katerih še vedno prebiva jazbec, ki se nato zaradi njene neurejenosti izseli in jo prepusti lisici. Večino leta pa lisica biva zunaj, ker si ji ti rovi preveč zatohli. Prehranjuje se z glodavci

Foto: Dušan Pivo

(miši), jé pa tudi manjše vretenčarje, žuželke, zajce, mlade srne, gosi, race, kokoši, mrhovino, pa tudi rastlinsko hrano, na primer jagodičje in sadje.

Lisica ima v začetku pomladi od tri do osem mladičev, ki so na začetku slepi in gluhi ter imajo srebrno-sivo dlako. Mati jih na začetku le redko zapusti, ko pa začnejo rasti, mora bolj pogosto iskati hrano. Poleg že ubite hrane, lisica mladičem nosi tudi omamljen ali pohabljen plen, saj se morajo mladiči naučiti sami loviti. Če mati pogine, je verjetno, da bo mladiče "posvojila" kakšna druga samica. Zadnjih nekaj let je lisica v času, ko ima mladiče, zaščiten. Lisica je zelo prilagodljiva in njihovo število se z urbanizacijo bistveno ne zmanjšuje. Lisica je

prenašalka kar nekaj bolezní, od stekline, prenaša garje in lisičjo trakuljo, ki je za človeka smrtna bolezen. Za preventivo pred lisičjo trakuljo je treba s poginulo lisico vedno rokovati v rokavicah.

SRNA (*Capreolus capreolus*)

Srnjad spada v rod jelenov in je v Sloveniji zelo razširjena. Prehranjuje se z mladimi poganjki, vršički grmovja in dreves, popki, cvetovi, deteljo, plodovi in ostalo rastlinsko hrano. Srne dobro tečejo, skačejo in plavajo. Samica je manjša od samca in nima rogovja, ki krasi samce. Rep imajo

zakrnel in premajhen, da bi ga bilo videti ven iz dlake.

Srna ima maja ali junija enega ali dva mladiča, ki sta prvih nekaj mesecev pikasta. V prvem mesecu so mladi srnjački brez vonja in ker slabo tekajo pogosto ždiyo v podrasti,

zato se lahko zgodi, da nanje po naključju naleti lisica. Mladim samčkom kmalu začnejo rasti nastavki za rogove, na njih pa tudi prva rožička, ki sta do jeseni velika približno en centimeter. Okrog februarja mu začnejo rasti prvi pravi rogoví. Rogovje odpade starejšim srnjakom septembra ali oktobra, mlajšim pa kasneje, proti koncu jeseni. Najlepše rogovje imajo srnjaki med tretjim in sedmim letom starosti.

Srnjad je teritorialna, celo življenje preživi na istem območju. Samci svoj življenjski prostor označijo z drgnjenjem rogovja ob manjša drevesa in z razkopavanjem tal. Samice pa živijo na svojem območju, ki pa

je znotraj samčevega. Na področju Zaplaza srnjad razen lisiec, psov in človeka nima drugih sovražnikov. V večjih gozdovih bi bila to volk in ris.

Krmljenje srnjadi je v Sloveniji zadnja leta prepovedano.

VEVERICA (*Sciurus vulgaris*)

Veverica spada med glodavce in je izredno spretna plezalka. Pogosto se spusti tudi na tla. Rada ima senčne in mirne gozdove. Življenjski prostor si poišče tudi v sadovnjakih, parkih in vrtovih. Z veje na vejo pa lahko skoči tudi do 5 m daleč. Njihova

značilna rdečkasta dlaka ni pravilo, saj je barva živali nekoliko prilagojena okolju, v katerem živi, tako da lahko najdemo tudi rjave ali celo črne veverice. Hranijo se s plodovi, kot so orehi, lešniki, kostanji, želod, žir, pa tudi z manjšimi živalmi, med katerimi se lahko znajdejo ptičja jajca ali mladiči. Gnezdo naredi sama, uporabi opuščeno sračje ali vranje gnezdo ali pa biva v drevesnem duplu. Dno gnezda imajo postlano z mahom, vhod pa obrnjen navzdol in tako prepleten, da notri ne dežuje. Mladiče ima običajno dvakrat letno, vsakič med tri in sedem, a jih ne preživi veliko. Pri nas je glavni plenilec veveric kuna, predvsem zlatica. V jeseni si veverice naredijo zalogo hrane. S to hrano poskušajo preživeti do pomladi. Zimo predremlejejo, vmes se zbudajo in iščejo zaloge hrane. Če ne najdejo dovolj skrivališč, zimo težko preživijo.

KANJA (*Buteo buteo*)

V Sloveniji najpogostejša ptica ujeta, ki je velikosti kokoši in se pojavlja v različnih odtenkih rjave barve. Pogosto jo lahko vidimo, kako sama ali v manjši skupini jadra visoko v zraku in izkorišča termiko. Je zelo glasna, oglašča se z zelo prodornim piskom. Pozimi verjetno nekatere odletijo drugam, k nam pa pride nekaj kanj s severa, zato jo imenujemo

klatež. Hrani se predvsem z manjšimi sesalci, kot so miši, rovke in voluharji, tudi s povoženimi živalmi, kadar je treba, pa se zadovolji z dvoživkami in plazilci. Na drevju si naredi gnezdo iz vejic in ga mehko postelje.

KROKAR (*Corvus corax*)

Krokar je največji predstavnik družine vranov in hkrati največja ptica pevka na svetu. Krokarji slovijo kot izjemno bistre ptice in so izjemni letalci. Za kroatja je značilno, da ima svetlečo črno modro barvo perja in močan kljun. Gnezdi na skalnih policah ali na drevju. V marcu ali aprilu samica izleže 4 - 6 jajc. Hrani se z mrhovino. V mitologiji mu pripada posebno mesto, je spremljevalec na zadnjem potovanju, znanilec smrti.

Foto: Hofmann David

RAZNOKRILI KAČJI PASTIR

(Anisoptera)

Vsi poznamo kačjega pastirja, elegantnega letalca čudovitih barv ob vodah, marsikdo pa ne ve, da lahko v potokih in mlakah opazujemo eno od razvojnih stopenj te žuželke, nimfo, ki je vodna žival. Nimfa je ličinka, zelo podobna odraslim živalim, le brez kril in genitalij. Kačji pastirji so red žuželk, ki ima približno 5500 vrst. Imajo nepopolno preobrazbo, kar pomeni, da se iz jajčeca prek ličinke (nimfe) preobrazi v odraslo žuželko, brez vmesne stopnje bube. Stopnja, ki jo lahko vidimo v

mlaki, je torej nimfa in to je stadij v življenju kačjega pastirja, ki lahko traja tudi do pet let, torej mnogo več kot "žuželkasto" življenje kačjega pastirja. Nimfa je plenilec in plen ujame s pomočjo spodnje ustnice, ki je zložena med glavo in oprsje in jo ob pravem trenutku zelo hitro iztegnejo in plen nabodejo na zobce. Hranijo se z vodnimi nevretenčarji (mehkužci, rakci), paglavci, majhnimi ribicami ali celo drugimi nimfami kačjih pastirjev. Nimfa je na začetku zelo majhna in ko ji trdna koža s hitinjačo postane premajhna, se levi. V svojem podvodnem življenju se levi med desetkrat in dvajsetkrat in z vsako levitvijo je večja in bolj podobna odrasli živali, na koncu se že vidijo zasnove kril. Proti koncu stadija nimfe je velika okoli pet

centimetrov ter na videz nič kaj očarljivo kosmata in čokata žival s pajkastimi nogami. Ličinke iz zadka iztiskajo vodo in se s tem, tako kot glavonožci, hitro umakne od nevarnosti. Nekaj dni pred zadnjo levitvijo se nimfa neha prehranjevati in se splazi na steblo kakšne vodne rastline ali na breg, kjer ji hitinjača na glavi in hrbtu počí in iz nje se izvijje kačji pastir. Raznokrili kačji pastirji človeka ne pičijo niti ne ugriznejo. Pravzaprav so kot plenilci, ki pomagajo nadzorovati populacije žuželk, npr. komarjev, zelo pomembni.

HRIBSKI URH (*Bombina variegata*)

Urhi spadajo v družino kolutojezičnic, ki veljajo za najprimitivnejše žabe. Imajo okroglast jezik, ki je skoraj v celoti prirasel na ustno dno. Zanimiva je tudi oblika zenice, ki je pogosto srčasta, lahko pa je tudi v obliki trikotnika ali elipse. Urhi so veliki manj kot pet centimetrov in so po hrbtu rjavi, po trebuhu pa rumeni ali imajo rumeno-oranžne lise z

belimi pikami. Po zgornji strani kože, po hrbtu, imajo drobne hrapave bradavice, v katerih so žleze, ki ob nevarnosti izloča strupene izločke. Ti izločki niso nevarni za človekovo kožo.

Hribskega urha je pogosto najti v manjših vodah (torej je naša

mlaka zanj idealna), pa tudi v kakšnih kolesnicah na gozdnih poteh. V vodi lahko rahlo razkoračeno lebdi ure in ure, ob nevarnosti pa se zarije v blato ali pa se vrže na hrbet in pokaže svojo svarilno barvo.

Urh lahko živi do 15 let, znan pa je primer, ko je menda dočakal kar 36 let.

PLANINSKI PUPEK (*Triturus alpestris*)

Živi v stoječih vodah. Spada med pupke in močerade, ti pa med dvoživke. Pupki imajo na sprednjih nogah štiri, na zadnjih pa pet prstov, oranžen trebuh in v koži strupene žleze. Imajo svarilno barvo. Ena od razlik med planinskim pupkom in ostalimi je ta, da je hrbtni greben samca planinskega nizek in neopazen, pri ostalih pa je bolj izrazit. Pupek živi pod vodo, a pride vsake toliko časa na površje po zrak in tudi v naši mlaki lahko to opazujemo. Pupek za človeka ni nevaren.

Foto: Dušan Piro

NAVADNI MOČERAD (*Salamandra salamandra*)

Zraste do 20 cm. Njegov hrbet in boki imajo rumene lise na črni podlagi, zaušesne žleze pa imajo za razliko od planinskega močerada številne pore. Vzorec je osebno značilen, tako da lahko prepoznavamo

Foto: Dušan Pirc

posamezne osebkke. Zadržuje se v bližini izvirov ali manjših gozdnih potokov, saj ima rad mokra tla. Močerad je nevaren, ker ima po vsem telesu strupene žleze. Samice so nekoliko večje in bolj čokate od samcev. Osebkke

obeh spolov je mogoče ločiti predvsem v obdobju parjenja, ko imajo samci močno odebeljeno kloako. Parijo se spomladi. Ličinke se razvijejo v telesu samice. Ob rojstvu imajo že razvite okončine. Nato živijo nekaj mesecev v vodi. Ne razlikujejo se veliko od odraslih močeradov razen, da imajo škrge, in da so veliko manjši.

ZAKLJUČEK

Za nastanek vrstic o gozdni učni poti ZAPLAŠKE STEZICE in še nekaj malenkosti, ki sodijo tu poleg in brez katerih seveda ne gre, se zahvaljujem zaposlenim na CŠOD ČEBELICA, ga. Andreji Tomažin in g. Mateju Mlakar ter vsem ostalim krajanom, ki so mi v času mojega službovanja v teh krajih bogatili obzorja.

Prav posebna zahvala pa gre ga. Tatjani Bregar, predsednici TD Čatež, s katero je bilo lažje priti do cilja.

Tako te napisane vrstice kot same stezice pa so zahvala kraju in ljudem, s katerimi sem sodeloval.

Vzemite si čas in obiščite ZAPLAŠKE STEZICE.

Dušan PIRC

